Sigma centrum

Kulturmiljöanalys

2021-10-08

white

Objekt	Beställare	Ansvarig antikvarie	Handläggande	Medverkande	Omslagsbild	Upphovsrätt	Format
Objekt: Sigma-området/ Apoteksskogen Adress: Hammarbyvägen/ Hjortvägen Kommun: Upplands Väsby Län: Stockholms län	Väsbyhem	Annika Andersson *Bebyggelseantikvarie* White Arkitekter AB Östgötagatan 100, Stockholm Tel. +46 8 402 26 33 annika.andersson@white.se	Maria Ros *Bebyggelseantikvarie*	Paulina Virta *Byggnadsantikvarie* Hedda Mannhard *Arkitektstudent*	Foto omslag: Sigma i Apoteksskogen mitten av 1960-talet. Källa: En bok om Upplnd Väsby Foto s 3: Flygfoton från Vasbykartan.se och Bing.se	Samtliga fotografier är tagna av White om inte annat anges. Bilder från White är upphovsrättsskyddade och får endast användas efter tillstånd från det aktuella uppdragets uppdragsledare.	Denna rapport läses bäst i tryckt liggande A4-format med dubbelsidig utskrift med pärmhäftning.

INNEHÅLL

Inledning **4**
Bakgrund, syfte och metod 6

Övergripande historik 12
Väsby och Väsbyhem 14
Apoteksskogen och Sigma 18
Linjär utveckling av området 22

Karaktärisering **24**
Områdets karaktär 26
Byggnaderna inom området 30
Karaktären ur ett medborgarperspektiv 36

Kulturhistorisk värde **38**
Platsens bärande berättelse 40
Kulturhistorisk värdering 42

Möjligheternas rum **42**
Möjligheternas rum 44
Kulturhistorisk värdering 46

Källor **48**

INLEDNING

I DETTA KAPITEL BESKRIVS:

-BAKGRUND, SYFTE OCH METOD

-TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

-LAGRUM

- BESKRIVNING AV ANALYSMODELL

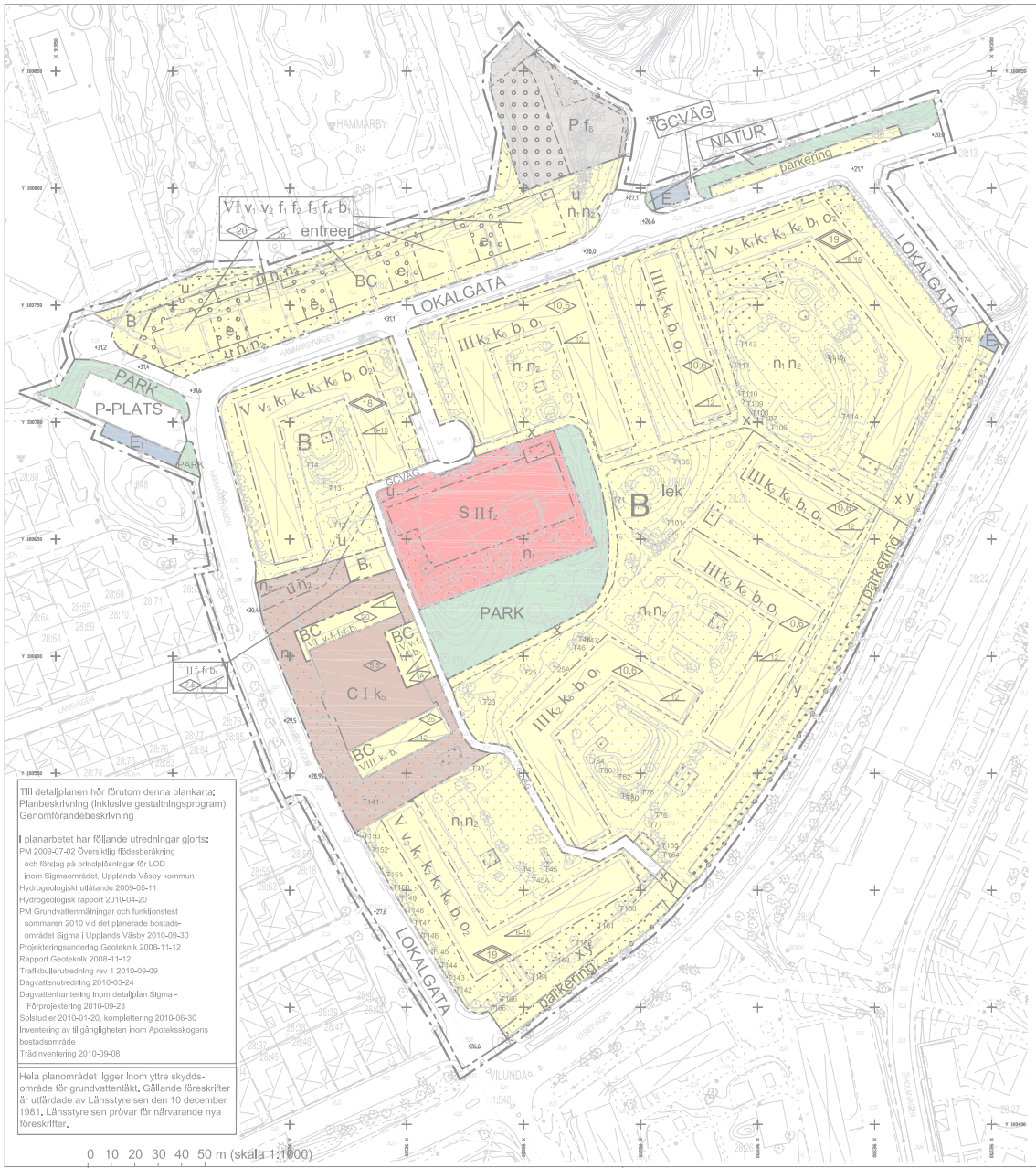

0 10 20 30 40 50 m (skala 1:1000)

Plankarta

Följande gäller inom områden med nedanstående beteckningar. Endast angiven användning och utformning är tillåten. Bestämmelser utan beteckning gäller inom hela planområdet.

GRÄNSER

- Linje belägen 3 meter utanför planområdets gräns
- Användningsgräns
- Egenskapsgräns

ANVÄNDNING AV MARK OCH VATTEN

Allmänna platser

LOKALGATA	Lokaltrafik
P-PLATS	Parkering
GCVÄG	Gång- och cykelväg
PARK	Anlagd park
NATUR	Naturområde

Kvartersmark

B	Bostäder i flerbostadshus
B_1	Bostadskomplement
BC	Bostäder i flerbostadshus med möjlighet till centrumändamål
BP	Bostäder i flerbostadshus med möjlighet till garageändamål i två plan under mark
C	Centrumändamål
E	Teknisk anläggning
E_1	Återvinningsstation
P	Parkeringsanläggning
S	Skola

UTNYTTJANDEGRAD

e_1	En komplementbyggnad om max 30 m² bygnadsarea

BEGRÄNSNING AV MARKENS BEBYGGANDE

- Byggnad får inte uppföras
- Byggnad får inte uppföras, utom uthus och garage
- Marken får byggas över med körbart bjälklag
- Marken får bebyggas med planterbart bjälklag

u	Marken ska vara tillgänglig för allmänna underjordiska ledningar
x	Marken ska vara tillgänglig för allmän gångtrafik
y	Marken ska vara tillgänglig för allmän gång-, cykel- och körtrafik

MARKENS ANORDNANDE (utformning av kvartersmark)

Mark och vegetation

Schaktarbeten och grundläggning ska ske på ett sådant sätt att grundvattnet inte förorenas. Schaktning får inte ske lägre än 1 meter över högsta grundvattennivå.

Dagvatten från trafikytor (parkeringsplatser och gator) ska renas före anslutning till allmänna dagvattenledningar. Annat dagvatten ska i möjligaste mån infiltreras. Allt dagvatten som ansluts till allmänna ledningar ska fördröjas.

n_1	Markytan ska möjliggöra infiltration av dagvatten där så är möjligt. Anläggning för omhändertagande av dagvatten får anläggas.
n_2	Murar ska utföras i tegel, i syfte att anknyta till befintlig karaktär.
parkering	Parkeringsplats ska finnas
q_{100}	Inmätta träd med nummermarkering får inte fällas annat än om de angripits av sjukdom, skadats eller på annat sätt medför betydande olägenheter för omgivningen. Ersättningsplantering ska ske för borttaget träd med liknande trädslag.
lek	Lekplats ska finnas

Utfart, stängsel

- Körbar utfart får inte anordnas

UTFORMNING OCH UTFÖRANDE

Till detaljplanen hör ett gestaltningsprogram i planbeskrivningen som ska följas vid bygglovprövningen

- 0,0 — Högsta byggnadshöjd i meter. Utöver denna höjd tillåts mindre byggnadsdelar såsom solpaneler, trapphus, hisstoppar och dylikt. Dessa får ej överstiga taknock.
- 0,0 — Högsta nockhöjd i meter. Utöver denna höjd tillåts mindre byggnadsdelar såsom solpaneler, trapphus, hisstoppar, takkupor, frontespiser och fläktrum.
- 0,0 — Största taklutning i grader
- 0,0–0,0 — Minsta resp. största taklutning i grader

II	Högsta antal våningar
entréer	Entréer ska placeras mot gata
v_1	Balkong får uppföras med en frihöjd av minst 3 meter över mark och med högst 1,8 meter balkongdjup
v_2	Mot gatan ska balkonger ligga inom fasadliv
v_3	Översta våningen ska vara indragen minst 1,1 meter. Mot gården ska översta våningen vara indragen minst 0,6 meter, punktvis kan översta våningen ligga i liv med fasad. Undantag för trapphus.

Utseende (ny bebyggelse)

Komplementbyggnader ska ha fasader i puts med tegelinslag och förses med växttak

f_1	Ny bebyggelse ska utformas med putsfasader med tegelinslag *(Se gestaltningsprogrammet i planbeskrivningen)*
f_2	Växttak
f_3	Sockelvåning ska utformas med tegelfasader eller likvärdigt material *(Se gestaltningsprogrammet i planbeskrivningen, i syfte att skapa stadsmässighet och omsorg i gestaltning av offentlig miljö)*
f_4	Balkonger ska ha räcken av smide
f_5	Balkonger ska ha glasfronter
f_6	P-däcket ska utformas med hänsyn till intillliggande natur. Fasaderna får ej vara slutna. *(Se även gestaltningsprogrammet i planbeskrivningen)*

Varsamhet (befintlig bebyggelse)

Varsamhetsbestämmelser

Vid ändring av fasad ska följande särdrag och vården hos bebyggelsen särskilt beaktas *(Se planbeskrivningens gestaltningsprogram)*

- Horisontella fönsterband ska ha från fasaden avvikande färg
- Fönster ska placeras i fasadliv
- Gavelfasader ska vara tegelklädda

k_1	Indragen våning ska vara i svart plåt eller likvärdigt material i svart färg
k_2	Takmaterial ska vara av svart plåt eller likvärdigt material i svart färg
k_3	Markterrasser ska anpassas till de befintliga husens karaktär främst vad gäller skala och material(val (tegel, puts och gjutjärn ska användas)
k_4	Bebyggelsen ska utformas med putsfasader med tegelinslag *(Se gestaltningsprogrammet i planbeskrivningen)*
k_5	Bebyggelse ska utformas med glasfasader med inslag av tegel och puts *(Se gestaltningsprogrammet i planbeskrivningen)*
k_6	Balkonger ska ha räcken av smide

Byggnadsteknik

Prövning enligt skyddsföreskrifterna för grundvattentäkt sker enligt de för tillfället gällande föreskrifterna.

b_1	Takvatten ska avleds ovan mark och infiltreras

Annan ändring än tillbyggnad

o_1	Krav enligt Byggnadsverksförordningen (BVF) behöver inte uppfyllas i befintliga byggnader
o_2	Endast 50 % av lägenheterna inom fastigheten behöver vara tillgängliga för personer med funktionshinder

STÖRNINGSSKYDD (tillkommande bostäder)

Vid dimensionering ska de prognostiserade trafikuppgifterna för år 2020 användas.

Bostäderna ska utformas så att ekvivalent ljudnivå från vägtrafik uppgår till högst 55 dBA utanför fönster till minst hälften av bostadsrummen.

På den gemensamma gården får ljudnivån från vägtrafik inte överstiga 55 dBA ekvivalentnivå och 70 dBA maximalnivå.

Balkonger ska utformas med hänsyn till bullersituationen och planens övriga bestämmelser så att bästa möjliga ljudnivå erhålls.

Trafikljudnivån från vägar och flyg inomhus får inte överstiga 26 dBA ekvivalentnivå resp. 41 dBA maximalnivå (ljudklass B) med stängda fönster.

Ljudet från byggnadens egna installationer får inte överstiga 45 dBA ekvivalent ljudnivå utomhus vid fasad på bostadshus eller vid balkong/uteplats.

Balkonger som vetter mot trafikerad gata ska kompletteras med genomsiktlig glasskärm.

STÖRNINGSSKYDD (befintliga bostäder)

Balkongräcken vid balkonger/markterrasser som vetter mot trafikerad gata ska kompletteras med genomsiktlig glasskärm.

Balkonger/markterrasser som vetter mot trafikerad gata ska ha ljudabsorbenter i balkongtak/väggar.

ADMINISTRATIVA BESTÄMMELSER

Genomförandetid

Genomförandetiden är 5 år från den dag planen vinner laga kraft

Ändrad lovplikt, lov med villkor

Utökad lovplikt för markterrasser

Till detaljplanen hör förutom denna plankarta:
Planbeskrivning (inklusive gestaltningsprogram)
Genomförandebeskrivning

I planarbetet har följande utredningar gjorts:
PM 2009-07-02 Översiktlig flödesberäkning och förslag på principlösningar för LOD inom Sigmaområdet, Upplands Väsby kommun
Hydrogeologiskt utlåtande 2009-05-11
Hydrogeologisk rapport 2010-04-20
PM Grundvattenmätningar och funktionstest sommaren 2010 vid det planerade bostadsområdet Sigma i Upplands Väsby 2010-09-30
Projekteringsunderlag Geoteknik 2008-11-12
Rapport Geoteknik 2008-11-12
Trafikbullerutredning rev 1 2010-09-09
Dagvattenutredning 2010-03-24
Dagvattenhantering inom detaljplan Sigma - Förprojektering 2010-09-23
Solstudier 2010-01-20, komplettering 2010-06-30
Inventering av tillgängligheten inom Apoteksskogens bostadsområde
Trädinventering 2010-09-08

Hela planområdet ligger inom yttre skyddsområde för grundvattentäkt. Gällande föreskrifter är utfärdade av Länsstyrelsen den 10 december 1981. Länsstyrelsen prövar för närvarande nya föreskrifter.

ÖVERSIKTSKARTA

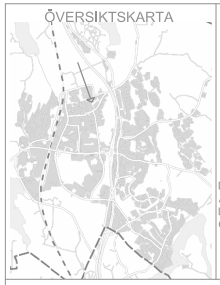

1366

Detaljplanen:
Antagen av KF: 2011-04-11
Laga kraft: 2011-05-10
Genomförandetid t.o.m.: 2016-05-10

Detaljplan för område

SIGMA

Vilunda
Upplands Väsby kommun, Stockholms län

GRUNDKARTEDATA

SYSTEM: SWEREF 99 TM
SVENSK BASKARTA
I HÖJD: UPPLANDS VÄSBY
KARTANS RIKTIGHET INOM PLANOMRÅDET

	FASTIGHETSGRÄNS
	HÄCK
	STAKET
	SLÄNT
	DIKE
5:116	REGISTERNUMMER FÖR FASTIGHET
20,3	AVVÄGD GATUHÖJD
● 74087	POLYGONPUNKT

PLANPROCESSEN

BN = BYGGNADSNÄMNDEN KS = KOMMUNSTYRELSEN KF = KOMMUNFULLMÄKTIGE PMU = PLAN- OCH MILJÖUTSKOTTET

Grundkarta
Plankarta med bestämmelser

Detaljplanen är upprättad av stadsbyggnadskontoret oktober 2010, rev februari 2011.

Plankarta för detaljplan 1366 Sigma i Vilunda i Upplands Väsby kommun som vann laga kraft 2011-05-10.

Bakgrund, syfte och metod

BAKGRUND OCH OMFATTNING

White har givits i uppdrag av Väsbyhem att utföra en kulturmiljöanalys för Sigma-området/Apoteksskogen i Upplands Väsby kommun. Utredningen har föregåtts av platsbesök 2021-09-13.

Kulturmiljöanalysen är fokuserad på ett avgränsat område med de byggnader som ägs av Väsbyhem, men igår i ett större sammanhang av samtida utbyggnad av platsen med höghus och kedjehus.

SYFTE

Dokumentet *Kulturmiljöanalys* är ett verktyg att använda inför planläggning samt under förprojekterings- och projekteringsfasen då en byggnad eller ett område ska genomgå förändringar.

Dokumentet syftar till att ge en bakgrund till varför ett område har utvecklats som det gjort, vilka karaktärsdrag, värden och berättelser som är bärande och hur dessa kan förvaltas, förstärkas eller utvecklas.

Samtidigt syftar kulturmiljöanalysen till att ge förslag på hur bebyggelsemiljön kan förvaltas, förstärkas och utvecklas för att skapa nya värden samt lyfta värden och berättelser som idag inte är tydligt avläsbara.

KULTURHISTORISK KARAKTÄR ELLER VÄRDE?

I plan- och bygglagen (PBL), som reglerar hur vi bygger, görs en skillnad mellan karaktär och kulturhistoriskt värde. Karaktären är det vi upplever när vi rör oss i en miljö, t.ex. byggnadernas placering och arkitektoniska utformning. Det kulturhistoriska värdet är istället det vi kanske inte direkt ser, utan det som ligger till grund för varför bebyggelsemiljön eller byggnaden ser ut som den gör. För att tydliggöra skillnaden mellan karaktär och värde kan följande exempel ges:

När du tittar på en tavla utgör ramen, motivet och tavlans skick tillsammans dess karaktärsdrag. Värdet däremot ligger i om du tycker att motivet är vackert, vem som har målat tavlan samt tavlans proviniens.

Karaktärsdragen som beskriv i denna utredning är förknippade med PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 17 §. För beskrivning av bebyggelseområdes karaktärsdrag används Boverkets *Checklista karaktärsdrag* som utgångspunkt.

Det kulturhistoriska värdet som beskrivs i denna utredning hanteras i PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 13 och 17 §§.

Vilka modeller som har använts för att tydliggöra såväl karaktärsdrag som värden beskrivs på s. 10.

FÖRFATTNINGSSKYDD

Lagstadgat skydd enligt Plan- och bygglagen

Gällande detaljplaner

För utredningsområdet gäller *detaljplan 1366 Sigma i Vilunda i Upplands Väsby kommun* som vann laga kraft 2011-05-10.

Planen syftar till att möjliggöra renovering och tillbyggnader på befintliga byggnader samt att möjliggöra nyproduktion av bostäder och parkeringsgarage invid Sigmaområdet. Fokus är på att stärka och värna befintliga kvaliteter i 1960-tals husen samt att nya hus ska få sitt gestaltningsuttryck av 2000-talets visioner.

Planen medger flertalet påbyggnationer, ovanpå Sigma centrum planeras två nybyggda hus, och i kvarterets hörn byggs befintliga hus på med två våningar varav den övre är indragen. Det medges också nya byggnader, i huvudsak utanför utredningsområdet om ett parkeringsgarage med fem punkthus i fem våningar ovanpå. Även förändring av förrådsbyggnader och återvinningsstationer. Samtliga

Aktuellt utredningsområde markerat med blå ring. Källa: Väsbykartan

befintliga hus tilläggsisoleras och fönster flyttas ut i nytt fasadliv.

Lagstadgat skydd enligt Miljöbalken

Riksintresse

Arlanda fl ygplats utgör ett riksintresse enligt 3 kap 8 § Miljöbalken. Större delen av utredningsområdet ligger inom riksintresset Arlanda

Lagstadgat skydd enligt Kulturmiljölagen

Fornlämning

Några kända fornlämningar finns inte längre inom området. Två stensättningar straxt utanför utredningsområdet, vid Hammarbyvägen, samt två stensättningar vid Hammarbyvägens nordvästra krön är undersökta och borttagna vid tidigare tillfälle.

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

Översiktsplan

För Upplands Väsby gäller översiktsplan ”Väsby stad 2040” som antogs den 18 juni 2018. Upplands Väsby kommun har egna övergripande mål men tar också hänsyn till flera internationella och nationella mål kopplade till hållbarhet. Detta eftersom kommunen vill att översiktsplanen även ska fungera som kommunens hållbarhetsprogram för samhällsbyggnad. Planen ger inte svar på hur hållbarhetsfrågor skall lösas men visar på kommunorganisationens gemensamma riktning för att utveckla ett hållbart samhälle som bidrar till uppfyllandet av regionala, nationella och globala mål kopplade till hållbar utveckling. Ett övergripande mål är att försöka skapa resiliens.

Upplands Väsby ska växa till 63 000 invånare år 2040, det säger kommunens beslutade vision. För den nya översiktsplanen har sex utmaningar formulerats som beskriver kommunens viktigaste planeringsuppgifter för att uppnå en önskad utveckling. Utmaningarna har rubrikerna: ▪ *Det kreativa Väsby* ▪ *Mötesplatsen Väsby* ▪ *Naturen i Väsby* ▪ *Näringslivets Väsby* ▪ *Väsby i storstadsregionen* ▪ *Ett robust Väsby – Risk, klimat och hälsa*. Utifrån utmaningarna har det utarbetats principiella planeringsinriktningar som anger hur kommunen ska möta de definierade utmaningarna. Under *Väsby i storstadsregionen* anges som exempel på en planeringsinriktning att:

- Natur- och kulturhistoriska värden, som är viktiga för Väsbys identitet, ska bevaras, utvecklas och göras tillgängliga.

Stadsbild

Upplands Väsby kommun har sedan 2013 en av kommunfullmäktige beslutad policy som definierar vad stadsmässighet innebär i Upplands Väsby. Här beskrivs vad kommunen lägger i begreppet stad och varför byggande av stad är angeläget. Definitionens principer utgör en utgångspunkt för den nya översiktsplanen. (s25).

Sigmaområdet ingår ett område som pekats ut för tät stadsbild. Den täta staden påverkas av riksintressena för Arlanda, kraftledningar, järnvägen, motorvägen, kulturmiljön, grundvattentäkten och Försvarsmaktens väderradar. Stadsutvecklingen tar hänsyn till detta bland annat genom byggtekniska lösningar för en god boendemiljö och med en genomtänkt strategi för höga byggnader. (s 31)

Bostäder i Väsby

Upplands Väsby har en historia av tidstypiska och ambitiöst genomförda bostadsprojekt, inte minst i samband med Sveriges första moderna bostadsmässa BO85. Det är en historia att bygga vidare på när Upplands Väsby möter dagens och morgondagens utmaningar. Idag ligger en stor del av kommunens fokus på att säkra en hållbar utveckling för kommande generationer, men också på att kunna erbjuda ett stort och varierat bostadsutbud för människor i alla skeden av livet som vill slå sig ned i Upplands Väsby. (s10)

Kulturmiljö (s 59)

Kulturmiljön i Upplands Väsby består av stadslandskap och landsbygd med spår och årsringar från bronsålder till nutid. Målbilden för 2040 är att kulturhistoriska miljöer bevarats, utvecklats och fått formella skydd och särskilt känslig bebyggelse är beskriven och känd. Vid all exploatering har förändringen vägts mot förlust av kulturella värden, identitet för Väsbyborna och hur väl byggnaden eller miljön är representerad i kommunen och som företeelse i Stockholmsområdet.

Exploatering i skyddsvärda kulturmiljöer ska ske med anpassning till befintlig miljö. När så är möjligt ska kulturmiljöskydd föras in i nya detaljplaner och föras in i äldre detaljplaner genom detaljplaneändringar. Särskilt skyddsvärda objekt och miljöer ska förses med skyddsbestämmelser.

En ny kulturmiljöstrategi ska tas fram. Innan dess ska kartläggningarna från 1988 och 2010 användas för lämplighetsbedömningar av helhetsområden, objekt inom helhetsområden, enstaka objekt och utemiljöer. Kulturmiljöstrategin ska ha en avgörande betydelse för hur omfattande förändringar som kan tillåtas. Byggnadsantikvarisk bedömning bör göras vid tveksamhet, i synnerhet utanför områden som pekas ut i den kommande kulturmiljöstrategin. Vid exploatering i kulturmiljöer ska förlusten av kulturvärdena kompenseras, så att identiteten i området formuleras för stärkt social sammanhållning och det sammanvägda resultatet blir en berikad kulturmiljö, gärna genom medborgardialog
Sigma tas upp som ex på en kulturmiljö som planerats utifrån gemensamhetsideal ska hållas ihop som helheter, där byggnaderna och omgivningen utgör de byggstenar som skapar gemenskapen.

Kommunalt kulturmiljöprogram

I boken *Kulturhistoriska miljöer i Upplands Väsby* från 1988 pekas helhetsområden ut som innehåller byggnader med högt värde ur kulturmiljöhänseende. Helhetsområdena är utpekade efter helhetsanalyser av kommunens bebyggelseutveckling, äldre kulturminnesinventeringar och arkivstudier. Flertalet av dessa helhetsområden för kulturmiljöhistoria saknar skydd i form av detaljplan eller områdesbestämmelser.

Utöver kulturmiljöhandboken har man 2010 tagit fram *Översiktlig bedömning av kulturhistoriskt intressanta miljöer.*

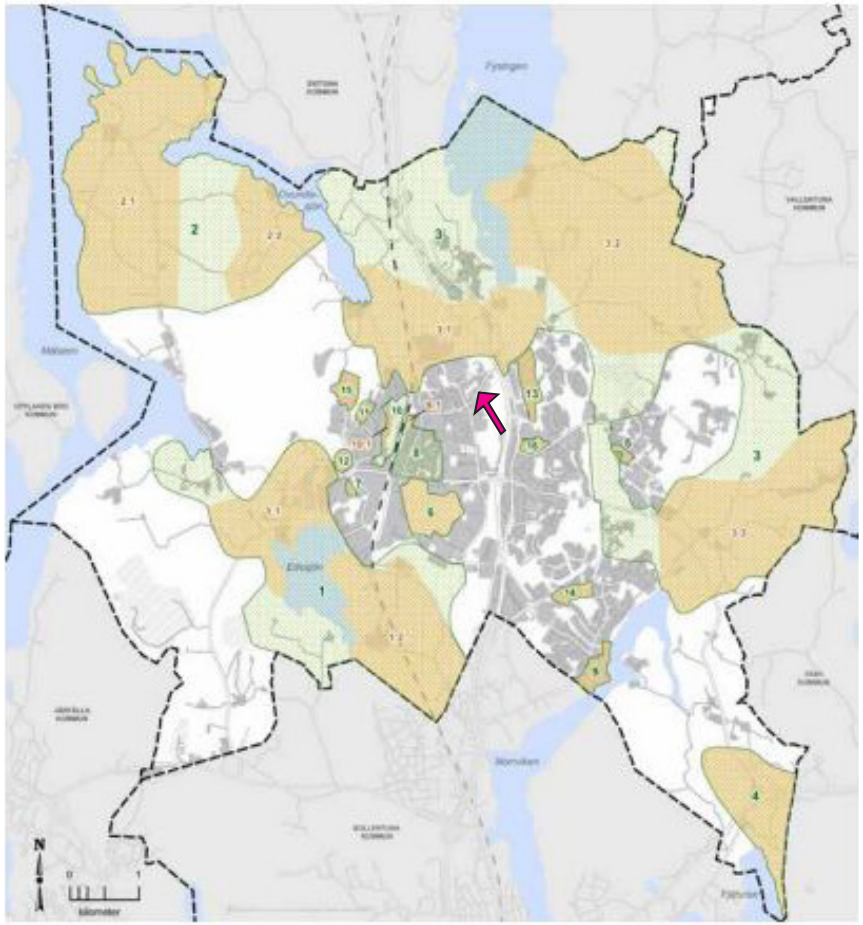

Indelning av kulturmiljöer i Upplands Väsby, från *Kulturhistoriska miljöer i Upplands Väsby*, 1988.

Helhetsområde Närmiljö

Helhetsområdena är:

1 Södra Ed (1:1 Eds kyrka–Edsby, 1:2 Antuna–Älvsunda)
2 Runsa–Oxunda (2:1 Runsa, 2:2 Oxunda)
3 Hammarby–Fresta (3:1 Hammarby kyrka-Stora Wäsby, 3:2 Torsåker–Dyvinge–Nibble, 3:3 Borgby–Harby–Smedby)
4 Stora Sylta
5 Fresta kyrka
6 Smedbyparken
7 Eds prästgård
8 Väsby villastad (8:1 Stationsområdet)
9 Bollstanäs–Gamla vägen
10 Runby hage (10:1 Hagvägen)
11 Oxundavägen
12 Ågget
13 Skälby
14 Grimstaby
15 Runby backar
16 Carlslund

Indelning av kulturmiljöer i från "Kulturhistoriska miljöer i Upplands Väsby", 1998. Sigmaområdet var här inte utpekat. Områdets läg är markerat med rosa pil. Källa: Översiktsplan Väsby stad 2040 s 99.

Exempel på äldre områden och byggnader inom tätorten som ska bedömas utifrån bebyggelseantikvariska kriterier. Ur *Översiktlig bedömning av kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer*, 2010.

Sigmaområdet ingår som ett område på kartan markerad som "Apoteksskogen", utpekat 2010 i "Översiktlig bedömning av kulturhistoriskt intressanta miljöer". Områdets läge markerat med vit pil. Källa: Översiktsplan Väsby stad 2040 s 59.

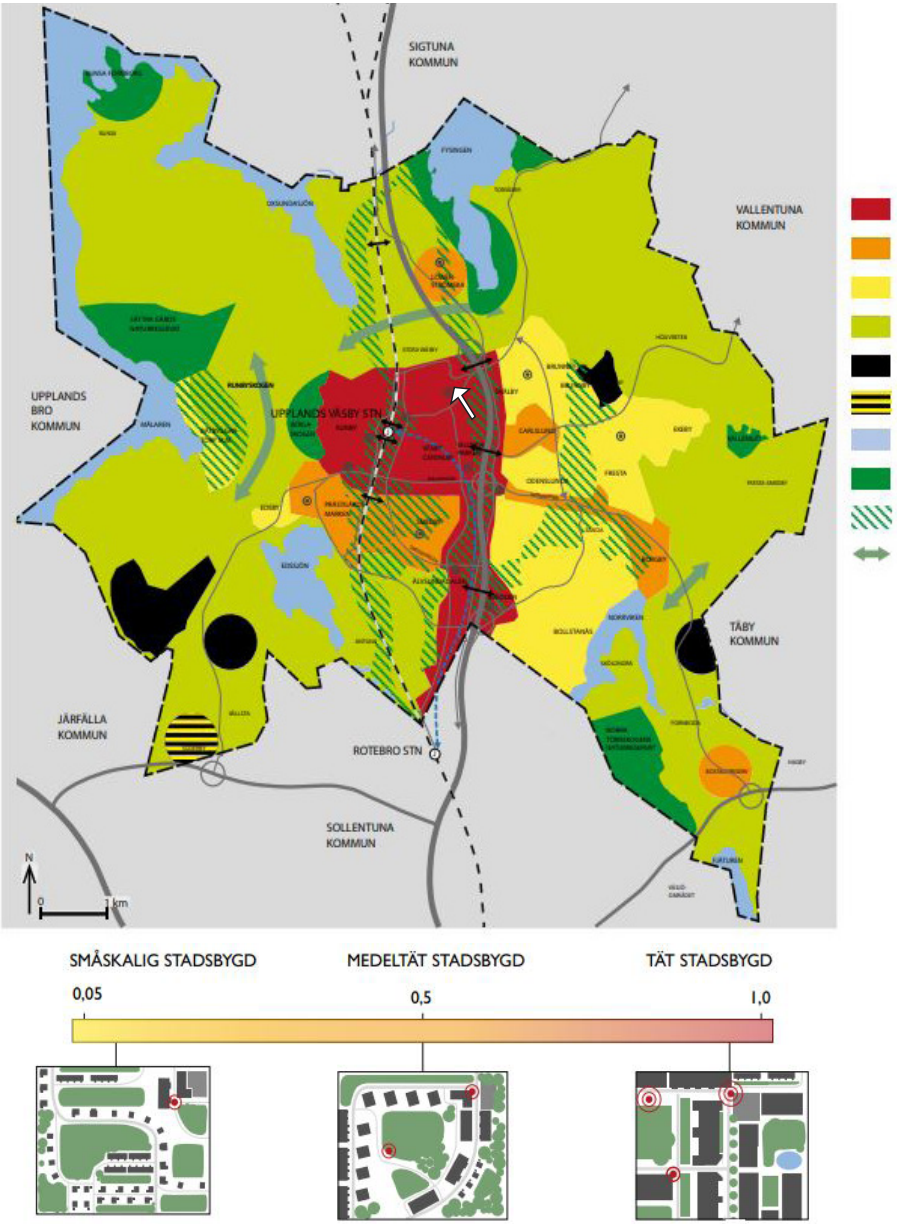

Framtidsbild Upplands Väsby 2040 avseende stadsbild och bebyggelsetäthet. Områdets läge markerat med vit pil. Källa: Översiktsplan Väsby stad 2040 s 27-28.

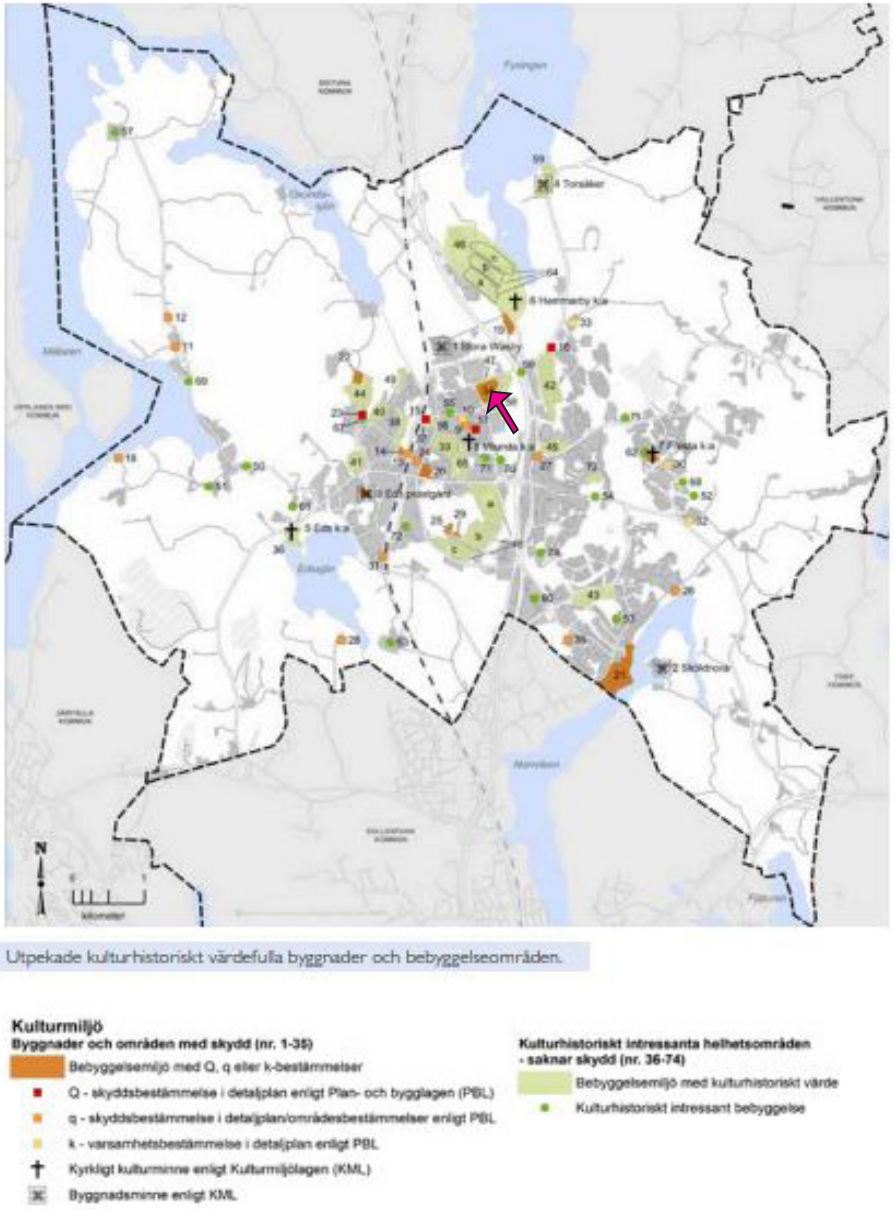

Utpekade kulturhistoriskt värdefulla byggnaden och bebyggelseområden. Områdets läge markerat med rosa pil. Källa: Översiktsplan Väsby stad 2040 s 27-28.

ANALYSMODELLER - KULTURHISTORISKT VÄRDE

För att beskriva det kulturhistoriska värdet har Riksantikvarieämbtets plattform för kulturhistorisk värdering använts som utgångspunkt. Plattformen bygger på fyra på varandra följande steg:

A. Beskrivande
B. Analyserande
C. Planerande
D. Beslutande

Vad de olika stegen innehåller beskrivs i modellen till höger. För att i dokumentet kunna följa de olika stegen är rubrikerna färgkodade enligt den högra delen av modellen.

För att lyfta fram vilka fysiska och immateriella delar som utgörd grunden för det sammantagna kulturhistoriska värdet har områdets bärande berättelser identifierats och lyfts fram. På så vis kan kulturvärdena sättas in i ett sammanhang annat än linjär historieberättning.

Som utgångspunkt för beskrivning av värden har den så kallade Unnerbäcksmodellen använts. Modellen beskrivs i Riksantikvarieämbetets bok *"Kulturhistorisk värdering av bebyggelse"* och bygger på att kulturvärden kan delas in i:

- Dokumentvärden
- Upplevelseärden
- Förstärkande värden

Ovanstående värden delas i sin tur in i delvärden.

Som stöd för karaktärisering har Boverkets checklista använts.

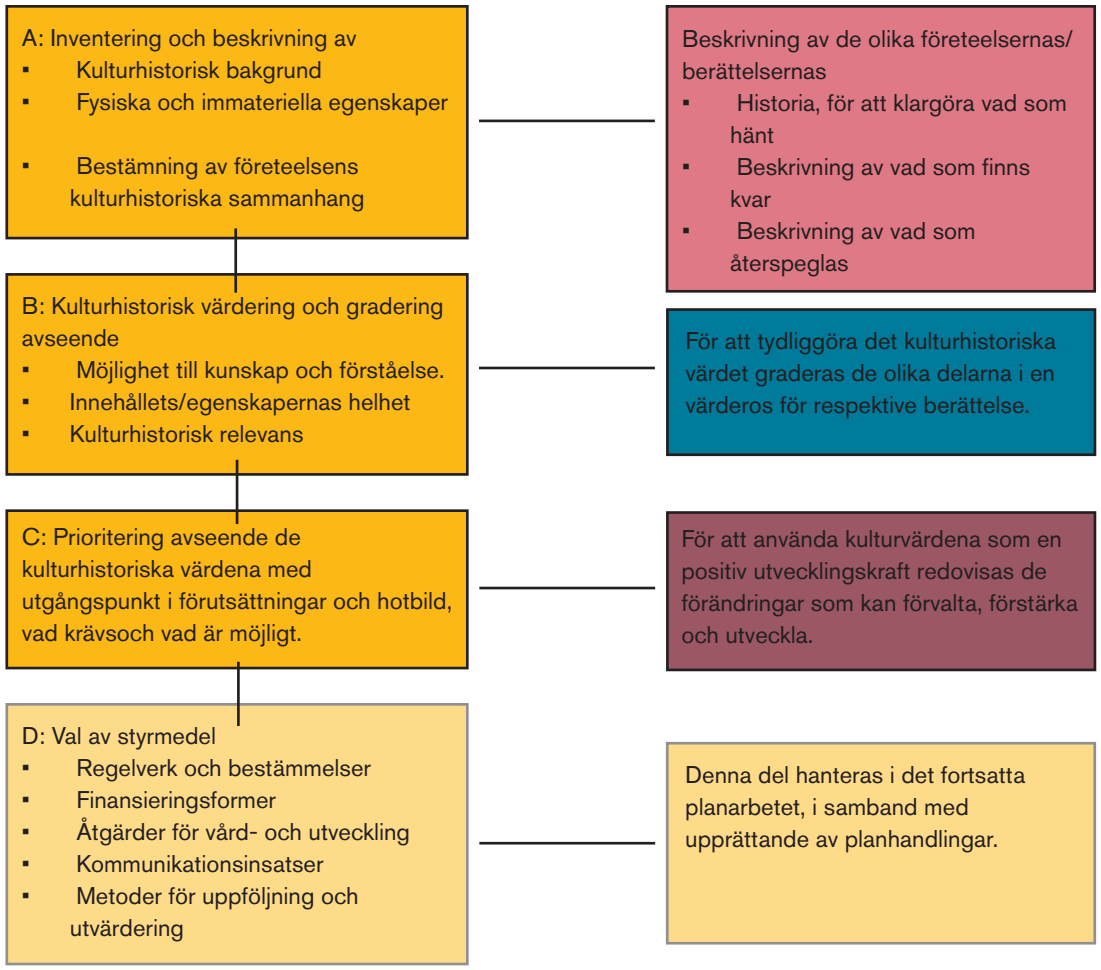

SKILLNAD PÅ OLIKA ANTIKVARISKA UNDERLAG

Det finns olika typer av antikvariska underlag som belyser kulturvärden i olika skalor:

Kulturmiljöanalys (KMA)
Beskriver historik och utveckling av en bebyggelsemiljö samt dess övergripande karaktärsdrag, vilket ligger till grund för att klargöra det kulturhistoriska värdet, och beroende på vilken metod som används även ge rekommendationer inför framtiden.

Antikvarisk förundersökning
Genom historik, karaktärisering av exteriör och interiör samt kulturhistorisk värdering beskriver en antikvarisk förundersökning hur en byggnad såg ut när den uppfördes, vilka förändringar den genomgått och hur den ser ut idag. Det ligger sedan till grund för en kulturhistorisk värdering. Allmänna råd kring förundersökningar återfinns i BBR 2:311.

Miljökonsekvensbeskrivning (MKB)
Beskriver konsekvenser av ett förslag utifrån Miljöbalken (MB). Vägledning för hantering av kulturmiljövårdens riksintressen finns Riksantikvarieämbetets rapport Kulturmiljövårdens intressen enligt 3 kap 6 § miljöbalken.

Miljökonsekvensanalys (MKA)
När en MKA avser kulturmiljöer utförs analysen med PBL som utgångspunkt.

ÖVERGRIPANDE HISTORIK

I DETTA KAPITEL BESKRIVS:

-UPPLANDS VÄSBYS FRAMVÄXT
-VÄSBYHEM

- APOTEKSSKOGEN OCH SIGMA

-LINJÄR UTVECKLING AV OMRÅDET

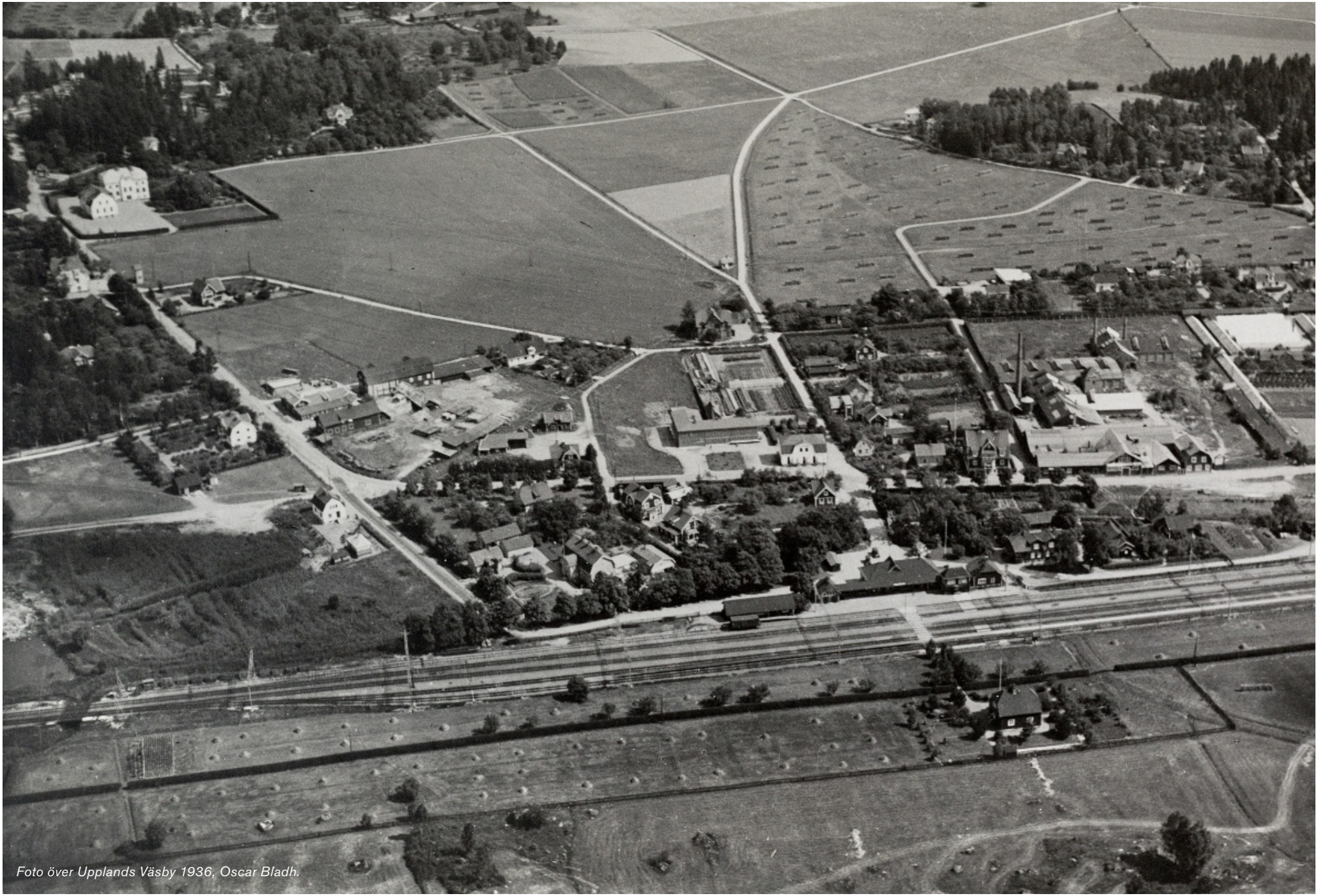

Foto över Upplands Väsby 1936, Oscar Bladh.

Väsby och Väsbyhem

UPPLANDS VÄSBYS FRAMVÄXT

Området som utgör Upplands Väsby idag bilades 1952 då tre kommuner, Hammarby, Ed och Fresta kommun, slogs samman. Sedan gammalt gick landsvägen från Stockholm till Uppsala genom Hammarby. Orten har vuxit fram på Stora Vilundas ägor och var vid 1900-talets början ett jord- och skogsbrukarlanskap utan någon egentlig tätortsbebyggelse.

Förutsättningarna för tillkomsten av samhället Upplands Väsby var dragningen av Norra stambanan rakt genom orten, invigd 1866, och de industrier som tack vare detta etablerades i början av 1900-talet.

Väsby som industriort
Upplands Väsbys industrihistoria startade 1902 då ingenjör Anton Tamm börjar anlägga Wäsby Werkstäder nära stationen. Detta medförde att man 1903 tog fram en preliminär stadsplan för bostäder och ett embryo till samhällsbildning tog form. Nästa stora namn att bygga vidare på industrihistorien var företaget AB Optimus som 1907 flyttade ut till Upplands Väsby från för trånga lokaler i Stockholm. Med dem kom byggandet av folkets hus, folkets park och startande av fackföreningar. 1914 köper Optimus Wäsby Werkstäder som kallas Messingen.

Likt de flesta orter drabbas metallindustrin negativt av den ekonomiska krisen 1929-1936, samt andra världskriget, men industrin är fortsatt vad som sätter Väsby på kartan i tidens samhällsutveckling. 1955 blir ett avgörande år för industrins betydelse för Upplands Väsby som ort. Då flyttades järnvägsstationen och istället för att vara vändstation för lokaltågen från Stockholm blev Upplands Väsby en anhalt för pendeltågen mot Märsta. Därmed försvann bl.a. godstrafiken och Väsbys förlorade sin tidigare helt dominerande roll som stopp längs med denna sträcka mot Uppsala. Detta i kombination med kommunsammanslagningen 1952 gjorde att industrin inte längre blev ortens stora fokusområde. Väsbyindustrierna har dock fortsatt att vara en stark del av Väsby och in i modern tid där nya industrier etablerat sig även i efterkrigstid som ex. Skånska Cementgjuteriet, ca 1960. Den största nyetableringen är Marabous flytt från Sundbyberg 1976. Marabou är än idag är en stor arbetsgivare.

Bebyggelsen
Bebyggelsen i Väsby bestod ursprungligen av småhus, villor och ett antal fritidshus. Trots industrierna hade befolkningsökningen fram till 1950 varit långsam. Efter kommunsammanslagningen 1952 började istället en kraftig expansion med stor inflyttning som förde med sig större hyreshus och flerfamiljshus. 1940-46 uppfördes Väsbys första hyreshus vid Bryggerivägen och det första höghuset, ett skivhus, byggs av HSB 1959.

Flera större beslut kom att påverka Väsbys utformning. Ett av dessa är dragningen av motorvägen Stockholm-Arlanda 1963 samt etableringen av Arlanda. Många av Väsbys bebyggelseområden är uppförda som hyreshus i kommunens egen regi genom Väsbyhem, vilket satt stor prägel på ortens utformning och signum.

NEDSLAG I HÄNDELSER SOM PÅVERKAT BOSTADSBYGGANDET I UPPLANDS VÄSBY

1866	Stambanan Stockholm-Uppsala anlades med Väsy som hållplats.
1902	Anton Tamm köper Stora och lilla Vilunda och börjar anlägga en metallindustri, Wäsby Werkstäder vid stationen.
1909	Stadsplan över Stora Vilunda fastställs under namnet Väsby villastad. Den kom att följas i stora delar fram till 1960-talet.
1938	Vatten- och avloppsnät förhöjer avsevärt boendet och den hygieniska standarden i samhället.
1940-46	Väsbys första hyreshus vid Bryggerivägen uppförs.
1952	Kommunsammanslagning för med sig en tyngre hyreshus- & flerfamiljsbebyggelse.
1955	Järnvägen dras om, industrin påverkas.
1959	Väsbys första höghus, 3 st skivhus i Stora Vilunda trädgård, byggs av HSB.
1962	Kewe Glemnes blir Väsbyhems VD.
1963	Dragning av motorvägen Stockholm-Arlanda, Mälarvägen och etableringen av Arlanda.
1980-tal	Expansion i flera områden av kommunen, bl.a. Runby inför bostadsmässan BO85.
2000-tal	Ny bebyggelse på flera områden. 2010 etableras stadsdelen Eds allé.

Foto över Upplands Väsby 1970-tal då byggnation av centrumanläggning pågår. Överst till vänster i bild syns Sigma-affärshuset med sina 8 våningar. Källa: FIlmen om Kewe Glemnes

VÄSBYHEM

Väsbyhem är kommunens egna allmännyttiga bostadsbolag och idag bland Sveriges största sådana. Företaget anställde 1962 sin första VD, smålänningen Kewe Glemnes. Genom sin roll och långa verksamma tid som VD, 1960-1991 har han haft stor inverkan på hur Väsbys utveckling formats och också formgivits. I en tid när många ville bygga bostadsrätter ville Glemnes förfina hyresrätten som konstitution. 1962 när han tillträdde hade Väsby fortfarande en tydlig lantlig prägel som ort. Det fanns ett fåtal hyreshus och samhällsbildning men t.ex. vägarna var fortsatt grusade på hela orten, inte en enda asfalterad väg fanns i sikte.

Väsbyhems formgivning av områden utvecklas över tid från att inledningsvis bygga långa repetitiva hus i Runby till att mer och mer skapa variation för att kunna få känslan av ett eget hus men med närhet till service och gemenskap. Flera av projekten över åren har börjat som projekt med lägenhetshus, men över tid byggts om till radhus utifrån principen om markbostäder som varit ledande under Glemnes tid i företaget. Signifikativt för byggandet har varit omsorg, en mänsklig skala och framför allt möta tidens behov och även behov av förändring.

Kewe Glemnes, 1960-tal. Källa: FIlmen om Kewe Glemnes gärning 1960-1991 i Väsby - 2013

VÄSBYHEM OCH KEWE GLEMNES

AB Väsbyhem är ett allmännyttigt bostadsbolag som ägs i sin helhet av Upplands Väsby kommun. Företaget är bland de 30 största av Sveriges cirka 300 allmännyttiga bostadsföretag och den ledande aktören för bostäder i kommunen.

Väsbyhems vision idag är att vara ”En värd för alla”.
Väsbyhems motto under Kewe Glemnes tid (1962-1991) var

- Bygg för gemenskap
- Bygga så folk har råd att bo
- Alltid ligga steget före

Bygga lågt
Glemnes och därmed Väsbyhems utgångspunkt var att bygga lågt. Han ansåg att alla människor ska ha möjlighet att bo ”på marken”, speciellt familjer och få närhet till utemiljö. Detta var viktigt att erbjuda då att bo på marken historiskt var förenat med välstånd, att kunna ärva ett hus eller ha råd att bygga ett eget. Som ett allmännyttigt bostadsbolag ansåg Glemnes det väsentligt att unna erbjuda detta även för de utan ekonomisk resurs och samtidigt kunna ge en social tillvaro som exempel för familjer när barnen var små.

Väsbyhem är alltid steget före
Väsbyhems filosofi var att bygga markbostäder och samtidigt utmana och göra dem lite mer spännande. Det skulle vara billigt att bo utan att ge avkall på funktion. Inte sällan fick arkitekterna som ritade höra ”har ni ingen fantasi?” när de presenterade sina förslag för nya områden. Detta har resulterat i mer och mer banbrytande förslag vilket också uppmärksammats i samtiden. Intresset för Väsbyhems områden har tack vare detta kontinuerligt funnits från politiker både lokalt och regionalt, boende och övriga Sverige i stort som kommit på studiebesök.

Väsbyhems logga med nuvarande slogan. Källa: vasbyhem.se

Banbrytande och prisade områden
Några av för tiden banbrytande exempel är
- Området Sundsbog tvåvåningshus uppfördes av färdigbyggda moduler, tillverkade i Lund som skickades med tåg och var färdigmonterade på några dagar. Billiga och samtidigt som stora och välplanerade radhus.
- Grimstaby med varje gård som en enhet inspirerad av det egna boendet men samverkan och gemenskap i centrum.
- Området Ekebo med ”bostadsservice” såsom tvättvärdinnor och bostadsstöd och samnyttjande av lokaler med bl.a. skola, förskola fick Expressens miljöpris och besök av Ingvar Carlsson, vilket på den tiden var en stor utmärkelse.

Höjdpunkten av utmärkelser kan nog sägas vara 1985 då Upplands Väsby blev utsedd som Värdkommun för BO85, Sveriges största offentliga bostadsutställning. I motiveringen till att Väsby valdes framhävs Väsbyhem särskilt

”viktigt var att kommunen länge haft en framträdande roll i utvecklingen av bostadspolitiken, inte minst genom Väsbyhems banbrytande insatser.”

Sigma i Apoteksskogen, mitten av 1960-talet. Källa: En bok om Upplands Väsby

Apoteksskogen och Sigma

APOTEKSSKOGEN

Inspiration och start

Likt övriga delar av Väsby kommun började området öster om järnvägen bebyggas i högre takt och mer samlat under 1950-60-talet. Det är under denna tid större delen av bebyggelsen i området tillkom. Apoteksskogen/Sigma-området är uppfört av Väsbyhem och första spadtaget togs 4 maj 1964.

För att hämta inspiration till nya projekt gjorde VD:n till Väsbyhem Kewe Glemnes ofta studieresor. T.ex. för Grimstaby är inspiration hämtad från Danmark och Smedby etapp III är utformat efter en förort (Evry) till Paris. Inför utformningen av affärshuset i Sigma/Apoteksskogen, gjorde styrelsen i Väsbyhem en studieresa till Malmö där de besökte ett inbyggt affärscentra som hette Standard. Sigma kom att utformas i stort sett likt detta centrum.

Skogen som fick planteras om

Namnet Apoteksskogen kommer sig av byggnaden Apoteket i Hammarby, som sedan länge en känd hållpunkt i Väsby och även känd i flera delar av Sverige. Här mördades 1913 en apotekare och de misstänkta mördarna frikändes i ett uppmärksammat mål. Bakom apoteket, en träbyggnad från tidigt 1900-tal, sträckte sig den sex mil långa Stockholmsåsen, en fortsättning på Brunkebergsåsen som kläddes av en praktfull gammal tallskog. Tallarna var höga, fullvuxna och spikraka, skogen var sevärd och kallas redan på 1940-talet Apoteksskogen. Här beslutades under 1960-talet att det var lämpligt att bygga ut orten med ett nytt bostadsområde, och namnet togs av det redan etablerade namnet på platsen.

I och med uppförandet av bostadsområdet höggs skogen på platsen ner i sin helhet, ett förfarande som dåvarande VD för Väsbyhem menar inte var försvarbart eller gjorts om i senare projekt. Anledningen till den omfattande skövlingen ska ha varit att byggarna ville ha järnvägsspår runt husen under produktionen och då de fick stöd av kommunens fastighetschef var det inte tal om att spara några träd. Istället planterades nya i området efter färdigställandet av byggnaderna, vilka så småningom vuxit sig stora och idag formar som en oorganiserad allé men som ger en stark karaktär till området.

PLANERINGEN AV OMRÅDET

Ritningar

Ritningarna till Apoteksskogen uppfördes av Nils Rasing som var arvoderad stadsarkitekt i Upplands Väsby vid den tiden. Enligt en intervju 2012 med Kewe Glemnes, VD för Väsbyhem tvingade Rasing sig i princip till uppgiften. För att klara sig undan granskningsuppgiften av ritningar som han i övrigt hade som stadsarkitekt, tog han in en biträdande stadsarkitekt för detta uppdrag. Denna kunde därmed granska och godkänna Rasings förslag. I och med att Väsbyhem själva inte valde arkitekt kom det att bli ett höghus som gick emot utgångspunkten om markbostäder som Väsbyhem alltid ritade utifrån. Framträdande för uformningen av området var att den konstnärliga utsmyckningen av bostadsbebyggelsen blev väsentlig med bl.a. kvalitativa materialinslag.

Nyskapande upplägg

Sigma-området ingår i ett större område och planeringstänk där man norr om området uppförde höghus, och i väster radhus. På så sätt möttes tidens tankar om att kunna göra bostadskarriär och gå från lägenhet till markbostad.

NILS RASING

Rasing, Nils (1910 - 1976) var en svensk arkitekt som tog examen 1942. Han var anställd på Kooperativa förbundets arkitektkontor 1930, hos Sture Frölén 1934 och hos Sven Markelius 1940. 1942 blev han sektionschef i Flygförvaltningen. Han verkade som stadsarkitekt i Upplands Väsby från 1951 och parallellt med detta drev han egen arkitektverksamhet (startad 1946). Han var sakkunnig i bostadsstyrelsen 1946-1952.

I Upplands Väsby står Rasing bland annat bakom radhusområdet vid Oxundavägen från 195, Stjärnhusområdet vid Hagvägen 1952 och Apoteksskogen 1963. Han ritade Posthuset i Jakobsbergs centrum i Järfälla 1970.

Området var nydanande med sina tankar om närcentra och service i den egna stadsdelen. Sigma affärscenturm var det andra närcentrumet som uppfördes i Upplands Väsby. Det första uppfördes också i Väsbyhems regi, Runby torg 1963, med torgildning och planerade lokaler för affärer.

Affärshuset i Sigma i 8 våningar blev genom Nils Rasings ritningar högre än Väsbyhems ursprunliga tanke. Huset kom därmed att bli ett landmärke som reste sig över bebyggelsen i stort då det vid denna tid endast fanns ett område med höghus i kommunen. Affärshusets funktioner var ett starkt komplement till tankarna om närhet till service i stadsdelen då det utöver ett 50-tal lägenheter även rymde kontor, lokaler för tandläkare, mödravård och läkare. I källaren fanns också flertalet samlingslokaler, bl.a. en

bowlinghall.

I mitten av Sigmaområdet uppfördes mellan bostadshusen Upplands Väsbys första förskola, som idag rymmer 5 avdelningar. intill förskolan sparades öppen mark som fick vara kuperad för att stimulera olika sorters lek och anspela på skogen som tidigare legat här.

Området ritades med trafikseparation som utgångspunkt för att skapa trygga innergårdar där man inte behövde korsa några vägar för att komma till affären, närcentrat eller förskolan inom området.

APOTEKSSKOGEN BLIR SIGMA

Nya områden i Väsby har historiskt ofta fått ett särskilt namn, detta inte minst för området i Runby där det finns Lamellen (byggs i lameller), Ägget (området format som ett ägg) och Långbo (Sveriges längsta trevåningshus). För namngivningen av Sigma vände sig Väsbyhem till tidningen Väsbynytt som utlyste en namntävling. Efter att inget av de inomna förslagen kändes rätt, kontaktades kommunens Kulturnämnd, som hjälpte till att välja ut ett namn som kändes bra. Marknadsföringen av Sigma-tårtan i områdets bageri och Sigma-kläder i klädbutiken började.

Efter en påringning från Västerås visade det sig att det redan fanns ett område som hette Sigma varför en viss konflikt om användandet av namnet uppstod. En kompromiss nåddes där affärshuset och närcentrat i Väsby fortsatt fick heta Sigma, men begränsat till endast detta. Väsbys Sigma-tårta fick döpas om och klädbutiken hitta ett annat signum. Av denna anledning har området som helhet fortsatt att kallas Apoteksskogen och Sigma som en bestämd benämning på affärs- och servicehuset. Idag kallas dock även hela området för ”Sigmaområdet” och affärshuset för Sigma-centrum.

OMBYGGNATIONER

Sigmaområdet genom har som många byggs om under flera perioder, bl.a. inglasningar av balkonger och ombyggnationer i affärshuset. De stora ändringarna kan härledas till 1978-talet då byggnaderna inom området fick en ny färgsättning och 2010-talet då området genomgick en omfattande ombyggnation och omgestaltning. I samband med förändringen på 2010-talet togs en ny detaljplan fram för området. Enligt förslaget skulle husen i kvarterets tre hörn (3 st huskroppar) kompletteras med ytterligare två våningar varav den översta är indragen. Alla husen inom området renoveras med bl.a. tilläggsisolering och får förhöjt tak. Sigmagallerian föreslogs omgestaltas med fler entréer och glasade partier för ökad koppling till torget utanför. Förrådsbyggnader inom området ersätts eller rustas upp för att få ett gemensamt formspråk nom kvarteret. Utanför utredningsområdet föreslogs 5 st nya punkthus om fem våningar samt utökning av parkeringsplatser och garage.

De största förändringarna i fasadutformning som gör är utöver påbyggnation och tilläggsisolering är att den horisontella karaktären av slutna balkongfronter byts ut till fyllning av putsfält eller fronter av smidesräcken och glasskärmar. Även håltagningar görs i gavlar och takvinklar ändras på samtliga byggnader. I färgsättning har man försökt återgå till en mer ursprunglig färgsättning med vit puts som dominerande inslag.

Affärshuset Sigma 1960-tal. Källa: Kommunarkivet

Affärshuset efter omgestaltning 1978. Källa: Planbeskrivning 2010

Bostadshusen efter omgestaltning 1978. Källa: Planbeskrivning 2010

Tidningsurklipp från 1960-talet då området planeras. Källa: Kavalkad och minnen från 35 år i kommunal tjänst

kommunen köpt av landstinget.

Nu faller träden i Apoteksskogen

14/1964

I Apoteksskogen har man börjat avverkningen för den planerade storbyggnationen, vilken kommer att tillföra kommunen ett tillskott på 1.400 lägenheter, de flesta i hyreshus. Närmast Teatorpsområdet skall dock uppföras ett 60-tal kedjehus. Bland den högre bebyggelsen kan nämnas fem åttavåningshus och ett tiotal fyravåningars punkthus. I första hand håller man nu på att avverka för vägar och ledningar. Inte förrän under senare hälften av nästa år räknar man med att byggenskapen kommer igång.

Det är en verklig praktskog, som nu går sin förgängelse till mötes. En del av timmerbitarna vägde ända upp till två ton, vilket lär vara ganska sällsynt intygade Tord Johansson och Åke Bergström från Odenslunda såg, som på bilden håller på att lasta.

FÖRSTA SPADTAGET I APOTEKSSKOGEN

14/1964

Kommunalnämndens ordförande, Gunnar Berglund, tar första spadtaget för den blivande bebyggelsen i Apoteksskogen.

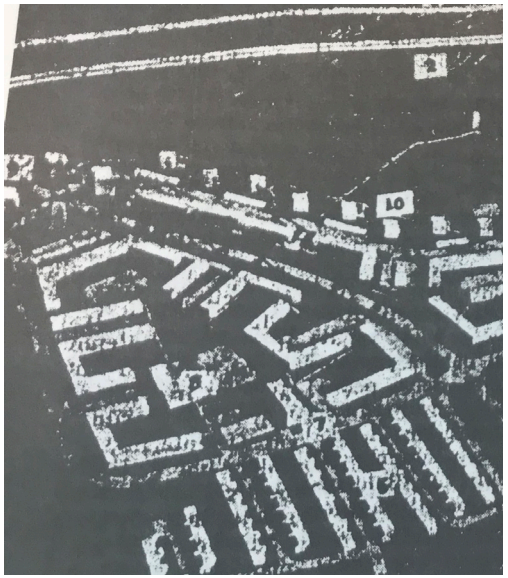

SIGMA I FULLBORDAT SKICK

Synligt nästan milsvitt omkring reser sig höghuset vid Sigma.

14/1967

Dominerande höghus inrymmer ett flertal sociala institutioner

Höghuset vid Apoteksskogens centrum, Sigma, är nu fullt färdigt. Det 25 m. höga huset med sina åtta våningar reser sig högt över alla andra hus i kommunen och är synligt nästan milsvitt omkring. Byggnaden är synnerligen innehållsrik och rymmer ett 50-tal lägenheter, kontor, lokaler för radiokare, mödravård och läkare. I källarplanet inryms också ett flertal samlingslokaler samt en stor bowlinghall, som invigdes den 1 april.

Tidningsurklipp från 1960-talet då området planeras. Källa: Kavalkad och minnen från 35 år i kommunal tjänst

Kolorerat foto från nybyggnation ca 1960-tal. Källa: FIlmen om Kewe Glemnes

Linjär utveckling av området

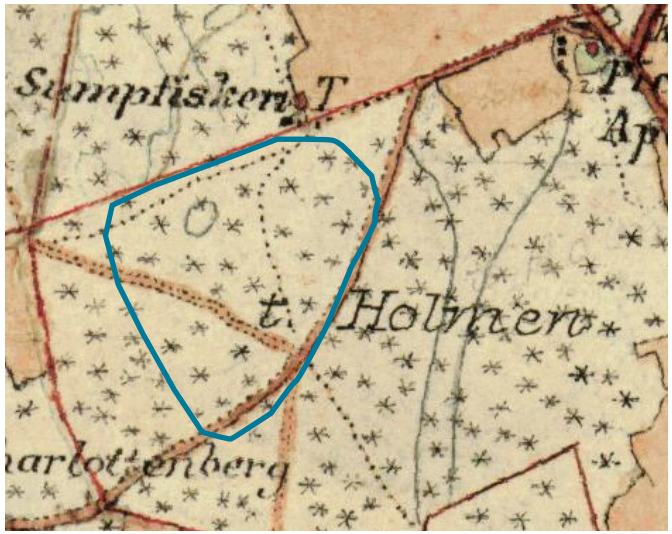

1901-06 - Häradsekonomiska kartan

På kartan syns utredningsområdet bara belagt med skogsmark. De orangal/ljusröda enfärgade partierna visar jordbruksmark. I övre högra hörnet syns vägen mot Uppsala markerad i rött samt en röd prick med lite grönt runt, detta är byggnaden Hammarby Apotek med trädgård, som gett namn åt skogen.

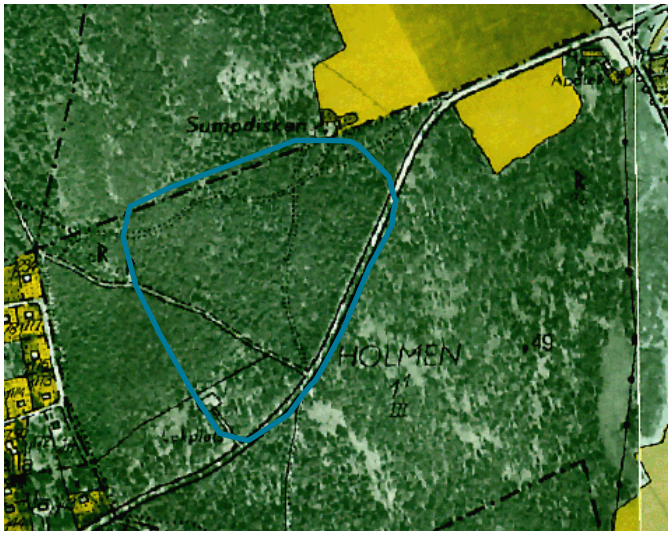

1952 - Ekonomiska kartan

Området präglas fortfarande av tallskogen men lite mer villabeyggelse har tillkommit i kartans vänstra del. I övrigt är utredningsområdet fortfarande obebyggt.

1962 - Ekonomiska kartan

Under 1960-talet planeras omfattande förändringar. Orten planeras enligt denna karta att expandera stort med bl.a. aktuellt utredningsomåde. Till höger i kartan syns också den planerade dragningen av motorvägen som förläggs på andra sidan om Hammarby Apotek, jämfört med den äldre vägdragningen.

Flygfoto från tidigt 1960-tal visande platsen för etablering som skogsbeklädd.

1971 - Ekonomiska kartan

Under 1970-talet visar den uppdaterade ekomiska kartan samma vision som 1962, men här är delar av visionen nu genomförd. De stora byggnaderna norr om utredningområdet kommer snart uppföras, men har inte påbörjats vid tiden för kartans upprättande.

1995 - Flygfoto

På flygfoto från 1995 syns hur den tidigare planen om bebyggelse ovan utredningsområdet nu realiserats. Strax norr om utredningsområdet har bl.a. även en parkering tillkommit.

2020 - Kommunkarta

Byggnaderna inom utredningsområdet har vid 2020 genomgått omfattande renovering och omgestaltning. Byggnaderna i den västra delen, norr och söder om Sigma affärscentrum, har brytits upp i fler volymer. 5 st nya punkthus syns direkt norr om utredningsområdet.

Flygfoto från 1970-talet visande hur utredningsområdet och omkringliggande kdjehus och höghus uppförts, även motorvägen är klar. Spåren av den tidigare skogen är små.

Flygfoto från 2018 visar de utförandet av kommunkartan ovan.

KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING

I DETTA KAPITEL BESKRIVS:

- OMRÅDETS KARAKTÄR

- BYGGNADER INOM OMRÅDET

- KARAKTÄREN UR ETT MEDBORGARPERSPEKTIV

Sigmaområdet före påbyggnation och ombyggnation. Källa: Bing.se

Områdets karaktär

PLACERING I LANDSKAPET

Utredningsområdet avgränsas av åt väster och norr av Hammarbyvägen och åt söder och väst av Hjortvägen. Vägarna delar tydligt av området från omkringliggande bebyggelse vilket är särskilt tydligt längs med Hjortvägen som framhävs av en trädallé.

Marken runt kvarteret är i huvudsak bebyggt, med lägre radhus åt väster, punktbyggda höghus åt norr och öster och även mer sammanhängande flerbostadshus åt väster och söder. Terrängen är flack förutom på några mindre delar i områdets mitt där några kullar finns uppbyggda i terrängen.

EN URPSRUNGLIG STRUKTUR

Utredningsområdet har ungefärligt formen av en triangel med en trubbig spets. Huskropparna är placerade dels längs med gator och dels vinkelställda kring gröna gårdar, i ett närmast meanderform-inspirerat mönster, med lameller i L- eller U-form. Genom detta finns det många siktlinjer in mot området från omkringliggande gator mellan huskropparna. Bebyggelsen består till största delen av lamellhus i 3-5 våningar, bostadshus. Det finns även ett höghus om 8 våningar sammanbyggt med en stor volym i en våning. I mitten av kvarteret finns en grönyta och en byggnad i en våning samt mindre komplementbyggnader.

KARAKTÄRISTISKA MATERIAL

Dominerande material i området är puts och tegel. I regel är fasaderna på byggnadernas långsidor i puts och gavlarna i tegel. Vanligt är även horisontella fönsterband i avvikande färg och platta tak.

Vid sidan av de huvudsakliga fasadmaterialen förekommer även brädgjuten betong, som material i parkeringsdäck. Byggnadsdetaljer i området präglas av mer ädla material, som dörromfattningar av skiffer samt dörrar av trä.

BYGGNADSANKNUTEN KONST

I flera delar av utredningsområdet finns byggnadsaknuten konst som på olika sätt karaktäriserar området. Majoriteten av alla exteriöra trappräcken är utformade i smide med en gestaltning som är karaktäristisk för 1960-talets konströrelse.

ÖVERGRIPANDE KARAKTÄRSDRAG

- Geometriskt formspråk på huskropparna.
- Bostadsbyggnader om 3-5 våningar.
- Viss materialsamverkan mellan alla byggnader inom området som byggs upp av gemensamma materialval såsom vit puts, rött tegel, svart smide och svarta plåttak.
- Samverkan genom gemensam utformning, markerade gavlar i rött tegel, varvat horisontal och vertikalverkan i fasaderna.
- Kontrasterande centrumanläggning med konstnärligt dekorerat höghus samt stor men låg sammankopplad volym.
- Hög andel byggnadsanknuten konst i hela området.

Trä som fasadmaterial

Tegel

Mexitegel

Puts

Skivmaterial

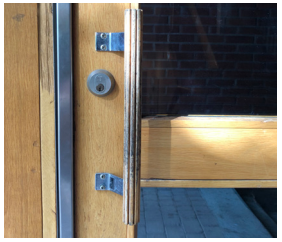
Trä som detaljmaterial

Skiffer

Brädfodrad betong

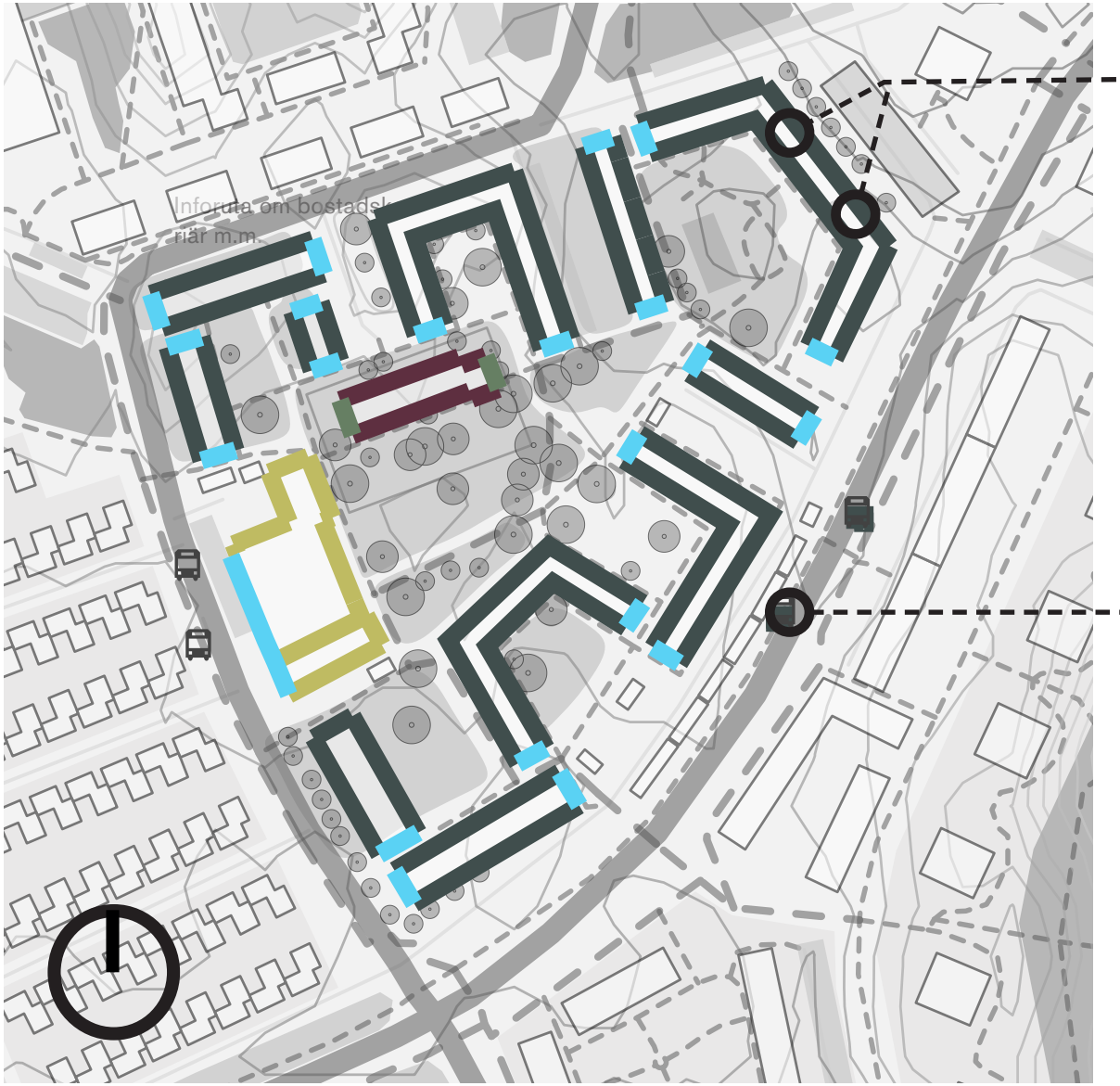

Trä

Puts

Skivmaterial

Tegel

Mexitegel

Två träskulpturer pryder busshållsplatsen.

Exemepel på de uttrycksfulla räckena som finns på flera ställen i Sigma-området.

ANVÄNDNING AV DET ALLMÄNNA RUMMET

Sigma-området ger intryck av att vara ett väldigt familjevänligt. Lekplatserna och grönområdena är många.

Bebyggelsen från 60-talet är till stor del tidstypisk med service, förskola och trafikseparerade grönytor. Även bebyggelsen är tidstypisk med sina trevånings lamellhus placerade längs gator men även vinkelställda kring gröna gårdar.

Bilväg/kollektivtrafik

Cykelväg

Gångväg

Förskola

Sportfält

Busshållplats

Lekplats

Parkering

Nybyggnation

Påbyggda och tilläggsisolerade hus

Tilläggsisolerade hus

Byggnaderna inom området

TYPOLOGIER

Byggnaderna i området består till största delen av trevåningshus byggda på 1960-talet som under åren 2010-2013 har genomgått en total förnyelse genom ombyggnad och påbyggnad. Därutöver finns centrumbyggnaden som avviker med sin höghusdel och en förskolebyggnad i områdets mitt som skiljer ut sig med sin lägre volym. Karaktärsdragen på byggnaderna varierar därför delvis genom sin form och höjd. Viss samhörighet finns dock mellan samtliga byggnader vilket byggs upp av gemensamma materialval.

Byggnaderna inom utredningsområdet präglas i hög utsträckning av sina ursprungliga funktioner samt att de genomgått olika typer av ombyggnader.

De byggnadstypologier som karaktäriserar området är:

- Ombyggda lameller
- Påbyggda lameller
- Centrumbebyggelse
- Förskola

I kommande avsnitt kommer karaktären för de olika typologierna att beskrivas och exemplifieras.

Ombyggda lameller.

Påbyggda lameller

Centrumbebyggelse

Förskola

Ombyggda lameller

Påbyggda lameller

Centrumbebyggelse

Förskola

OMBYGGDA LAMELLER

De lameller som inte är påbyggda utan endast ombyggda är i huvudsak i 3 våningar. De ombyggnader som skett är i huvudsak tilläggsisolering. Ombyggnaderna har dock skett med stor respekt för lamellernas ursprungskaraktär.

Huskropparnas fasader har vit slät puts med symmetriska horisontella fönsterband och framträdande takfall. Vissa av byggnaderna har låg markerad sockel. Gavlarna är framträdande genom sin beklädnad med rött tegel som antingen en sluten fasad eller med få men symmetriskt placerade fönster. Balkongerna är indragna och vissa av dem har glasats in.

Taken karaktäriseras utöver den svarta plåten av formen som sadeltak i en låg vinkel av den utkragning som görs en bit ner över den putsade fasaden.

De ombyggda lamellernas läge i området.

Från gata kan de ombyggda lamellerna uppfattas ha ursprunglig karaktär trots att de tilläggsisolerats.

De fasader som vetter mot områdets inre samspelar väl med utemiljön och skapar en semiprivat sfär.

Gavlarna utgör karaktäristiska motiv i stadslandskapet.

PÅBYGGDA LAMELLER

De påbyggda lamellerna har fått sin befintliga huvudkaraktär i samband med ombyggnaden som utfördes 2010-2013. Gemensamt för alla påbyggnader är att de är utförda som så kallade kungsvåningar. Det innebär att de är indragna från det ursprungliga fasadlivet.

De påbyggda volymernas gavlar har något olika karaktär och själva påbyggnaderna är utförda med olika material, i huvudsak skivmaterial eller plåt.

Grundvolymerna är tack vare de indragna våningarna avläsbara. I huvudsak är det byggnader med ursprungligen 4 våningar som byggts på. De ursprungliga fasaderna är tilläggsisolerade, men fönstren är utflyttade vilket gör att tilläggsisoleringen inte blir dominerande. Fasaderna är vitputsade med röda tegelgavlar. Taken är likt övriga bostadsbyggander belagda med svart plåt. Utmärkande för vissa av dessa byggnader är de horisontella banden av balkonger i glas som sätter stor prägel på upplevelsen av volymerna.

De påbyggda lamellernas läge i området.

Gavlarna på de påbyggda volymerna har olika gestaltning, här en gavel i områdets nordöstra del med plåtinklädnad.

Den nordöstra byggnaden i utredningsområdet med parkeringsdäcket i förgrunden. Bostadsbyggnaden har gå genomgående gångar som karaktäriseras av konstverk.

Gavlarna på de påbyggda volymerna har olika gestaltning, här en gaveö i områdets nordöstra del med plåtinklädnad.

CENTRUMBEBYGGELSE

Centrumbebyggelsen i områdets sydvästra delen har en särskilt utmärkande roll för området då den genom sin höjd och utformning både avviker i volym och kulör. Byggnaden består av ett höghus i 8 våningar och är sammanbyggt av en låg byggnad i en våning. Kontrasten mellan volymerna är särskilt karaktäristiskt liksom uppdelningen i utformning. Den lägre delen anknyter tydligt med övrig bebyggelse i området genom sin tegelbeklädnad och det karaktäristiska vita putsade fasadbandet strax under takfoten.

Höghuset kontrasterar mot den lägre med en sluten hög kortsida uppbyggd av rektangulära fasadskivor. Fasaden har utformats med ett geometriskt mönster av färgrutor som fortsätter delvis fortsätter på ena långsidan av byggnaden. Långsidorna karaktäriseras av en tydlig horisontalverkan, uppbyggt sammanhängande fönsterband och balkonger varvat med slutna fasadpartier mellan fönstren. Taket är flackt och sockeln upplevs som låg även om bottenvåningen är något förhöjd vilket delvis beror på att våningen är infärgad i samma kulör som övriga fasaden.

Idag karaktäriseras högdelen i huvudsak av den ombyggnad som den genomgick under 2010-talet. Lågdelens ursprungskaraktär är däremot fortfarande avläsbar, trots flera ombyggnader.

Centrumbebyggelsens läge i området.

Trots höjden på höghuset utgör den inte något distinkt landmärke, utan syns primärt från väster.

Från nordväst upplevs centrumbebyggelsen som en baksida, på grunda av lastintaget. Härifrån syns samspelet mellan hög- och lågdel väl.

Sigma har kvar sin ursprungliga entréplacering. Lågdelen har, trots ombyggnader, bevarat sin urpsrungskaraktär. Högdelen har däremot en kraftigt förändrad gestaltning.

FÖRSKOLAN

Inom Sigma finns en förskola som uppfördes vid samma tid som de omkringliggande bostadshusen. Läget är typiskt för en förskola från 1960-talet, strategiskt placerad inne i det trafikseparerade området.

Förskolan är den enda av området ursprungliga byggnader som endast har en våning. Den långsträckta volymen är uppdelad för att möjliggöra separata ingångar till varje avdelning.

Fasaderna karaktäriseras av samspelet mellan trä och mexitegel. Den mörka kulören bidrar, tillsammans med det flacka taket, till att byggnaden upplevs som underordnad i miljön. Samtidigt utgör förskolans gård ett dominerande inslag i gårdsrummet, vilket förstärks av en höjd i förskolegårdens östra del.

Förskolans läge i området.

Förskolans låga volym är typisk för sin tid. I senare tid har kulör och material ändrats, men byggnaden är fortfarande mycket tidstypisk.

Entreérna på förskolan är senare tillägg, men väl anpassade till byggnadens grundvolym.

Karaktären ur ett medborgarperspektiv

VÄRDET I ATT KÄNNA SIN NÄRMILJÖ

Som en del av kulturmiljöanalysen har därför en intervjustudie med människor i Sigmaområdet genomförts, i första hand boende men även yrkesverksamma och besökare. De intervjuade benämns här som informanter eller intervjupersoner. I fokus för intervjuerna står deras upplevelser och bilder av stadsdelen. Det är berättelser som ger en ökad förståelse för platsens identitet och hur väl förankrad dess historia är i det kollektiva minnet. Vad vet man om Sigmaområdets historia? Vad ser man som karaktäristiskt för området? Vilka platser, byggnader, verksamheter, konstverk eller andra kvaliteter fungerar som bärare av platsens berättelse? Vilka kvaliteteter är särskilt uppskattade, vad är viktigt att bevara och vad skulle behöva utvecklas?

TRYGGT OCH OTRYGGT

När vi ber informanterna att beskriva Sigmaområdet med tre ord kommer ord som otryggt och stökigt upp i mer än hälften av intervjuerna. Samtidigt är det ungefär lika många som i första hand beskriver området på rakt motsatt sätt, som lugnt och trevligt.

Bland dem som upplever området som otryggt dominerar de äldre. Flera av dem nämner våldsbrott som knivdåd och skjutningar, polissirener som ljuder och helikoptrar som cirkulerar över området. Av intervjuerna framgår även att otryggheten verkar vara koncentrerad till centrum där sysslolösa grupper av ungdomar gärna hänger och ibland ställer till med bråk och vandalisering. Bland de äldre informanterna finns flera som bott här sedan 60- eller 70-talet och som beskriver hur området förändrats över tid, från lugnt och trivsamt till alltmer otryggt. ”Förr” kunde man släppa ut barnen och låta dem leka utomhus oövervakade. Området var till stora delar bilfritt och man kände föräldrarna till de andra barnen. Men tiderna har förändrats och nu är det flera som menar att de inte längre vågar gå ut efter mörkrets inbrott.

Bland dem som ger en mer positiv bild av området framhålls bland annat att miljön är välskött och att människorna som bor här är trevliga och hjälpsamma. Andra positiva kvaliteter handlar om att man uppskattar skalan och de gröna rummen mellan husen. Det är inte så tätbebyggt och området uppfattas som ”litet” och överblickbart med hus som är lagom höga.

GRÖNT OCH BARNVÄNLIGT

Till en av områdets främsta kvaliteteter hör att det är grönt och naturnära. Dels finns skog och andra grönområden i närheten, dels finns rymliga och gröna gårdar mellan husen. Flera informanter beskriver hur deras barn är ute och leker eller spelar fotboll och basket. Gårdarna verkar vara välanvända också bland de vuxna, särskilt på sommaren då man grillar och umgås med grannar, släkt och vänner i området. Även om de äldre informanterna som hade barn här på 60- och 70-talen menar att det inte längre går att släppa ut barn själva i Sigma, så verkar åtminstone vissa av dagens föräldrar göra det. ”Det är bra att man kan se barnen när de är ute och leker på gården och kan hålla lite koll hemifrån”, som en mamma uttrycker det. Närheten till förskolan mitt i området är ytterligare en kvalitet som gör att man beskriver miljön som barnvänlig. Av intervjuerna framgår också att man rör sig mellan gårdarna och använder hela utemiljön i området.

GEMENSKAP OCH NÄRHET

Ytterligare en positiv kvalitet som framhålls är den lokala gemenskapen. Flera av dem vi intervjuar har bott i området i många år, ibland under hela sin uppväxt. Det är också vanligt att man har många av sina vänner och släktingar i området. Här ”står man upp för varandra”, säger en av de yngre informanterna. Andra beskriver hur man har lite koll och hjälper varandra på olika sätt. Det kan till exempel handla om att ringa på hos en äldre granne lite då och då för att kolla att allt är okej eller att dela med sig av sin tvättid.

Många informanter beskriver Sigma som ett område som har ”nära till allt”. Naturen finns alldeles runt knuten, i det lilla närcentrumet finns en mataffär som många handlar i, busshållplatsen ligger nära och bara en promenad eller kort bussfärd bort finns också Väsby centrum med hela sitt serviceutbud.

MÅLPUNKTER OCH FÖRBÄTTRINGSPOTENTIAL

Den absolut vanligaste målpunkten i området är centrum, dit många går för att kompletteringshandla. Ett par av informanterna uppger också att de ibland besöker frisören, kiosken eller skrädderiet och en pojke tycker mycket om att gå till Bowlinghallen. I övrigt går man mest hem till släkt och vänner som bor här eller till förskolan mitt i området. Andra målpunkter i närmiljön som ofta omnämns är Barockparken, Hasselbadet och vattentornet.

Trots att den närservice som finns är uppskattad är det många som beskriver centrumet som dött. Flera informanter nämner att Coop flyttat, att många butiker blir kortlivade innan de tvingas stänga igen och att lokaler står tomma. Vidare beskrivs centrumet också som en passage som man passerar igenom, snarare än som en lokal mötesplats. Mot den bakgrunden är det många som lyfter att centrumet skulle behöva utvecklas, med mer service och funktioner som skapar möten och aktiverar platsen. En kvinna menar att det finns en ”osynlig gräns” mellan radhusen och villorna på ena sidan vägen och flerbostadshusen på den andra sidan. Med ett mer levande centrum där människor vill vara skulle fler möten skapas och de båda sidorna knytas ihop bättre.

Andra menar att särskilt ungdomarna behöver en plats att vara på, vilket i sin tur skulle ta bort stöket från centrum och bidra till ökad trygghet i hela området. Eftersom de gröna gårdarna och närheten till parker och större naturområden ses som en av områdets främsta kvaliteter är det viktigt att det gröna inte byggs bort.

CITAT FRÅN INFORMANTER

”Människorna i området är väldigt snälla, särskilt de lite äldre. Jag har fått många nya vänner här genom att driva min verksamhet.”

”Folk är hjälpsamma här. Hjälper till med tvättider och sånt.”

”Man har lite koll på varandra och kollar att allt är okej. Och så småpratar man lite när man möts.”

”Förr var det så lugnt och trevligt här men det har gått alldeles åt fel håll. Nu vågar jag inte gå ut längre. Jag var så fri förr. Då kunde jag och min man gå ut och gå vid 11-12 på natten. Jag kunde till och med gå själv. Men nu går jag inte ut när det blivit mörkt. Och man kunde släppa barnen fria. De var ute och lekte till 8-9 på kvällen. Ingen fara. Men nu…nej, det går inte.”

”Vi står upp för varandra här och alla känner alla. Jag tycker att det är fantastiskt.”

”Det finns inte så mycket att göra här. Förr var jag här jämt men sen jag fick körkort blir det inte lika mycket Centrumet är väldigt dött tyvärr. Förr fanns det en Coop och en blomsteraffär en klädbutik. Men de har flyttat. Många får stänga igen. Det är tråkigt. Men Ica är jättebra med fantastisk personal.”

”Jag skulle vilja att centrumet blev mer av en mötesplats, inte bara en passage som man går rätt igenom för att komma hem. Kanske ett café eller nåt där man kunde möta andra.”

”Det behövs någonting för ungdomar här, så de inte behöver hänga i centrum och ställa till problem.”

”Gårdarna är jättefina och bra för barnen. Det finns massa lekplatser och de spelar fotboll och basket här. På somrarna grillar vi och umgås.”

”Många av mina vänner bor här. Flera från mitt land.”

”Min kusin bor på gården där borta och min bästis. Jag har en massa kompisar här.”

”Mitt favoritställe är min gård. Det är så fint med alla blommorna.”

”Jag gillar att det inte är så kompakt och tätt mellan husen. Och så är det grönt.”

”Det är liksom trevligt och lagom stort. Man snitslar igenom området rätt snabbt. Jag gillar det.”

”Det är nära till allt. Nära till centrum, nära till bussen, nära till naturen. Läget är bra.”

Ordmoln som illustrerar hur informanterna karaktäriserar området.

KULTURHISTORISK VÄRDE

I DETTA KAPITEL BESKRIVS:

- PLATSENS BÄRANDE BERÄTTELSER

- KULTURHISTORISK VÄRDERING

Platsens bärande berättelse

ETT OMRÅDE MED DOLD HISTORIA

Alla bebyggelseområden förändras över tid. Genom de spår som förändringarna lämnat i byggnaderna, bebyggelsestrukturen och byggnadernas användning kan olika berättelser utläsas. Vissa är mer tydligt avläsbara än andra, men alla bidrar till områdets karaktär och kulturhistoriska värde.

I samband med den intervjustudie som genomfördes som en del av kulturmiljöanalysen ställdes frågor kring områdets historia. Med några få undantag svarar de allra flesta att de inte vet något om Sigmaområdets historia. Några informanter nämner att de någon gång läst om det på informationsskylten i centrum, men att de inte minns vad som står där. Till undantagen hör en handfull äldre personer som bott i närområdet mycket länge.

Ett äldre par berättar att de var med på invigningen av centrum 1966 och beskriver det hela som något väldigt speciellt. ”Det var stort, häftigt och spännande. Sen gjorde de den här namntävlingen och så blev det Sigma. Det låter snyggt tycker jag. Lite speciellt liksom”, säger kvinnan i paret. Sedan pekar hon på det svartvita fotot på informationsskylten i centrum och berättar att en av männen på bilden är hennes kusin, som arbetade för Väsbyhem på den tiden. ”Det här var min skog” säger hennes man, som minns när den så kallade Apoteksskogen högs ner i samband med att Sigma byggdes. En annan äldre man beskriver området som sin gamla ”lekplats” och berättar att det fanns en lekplats här som då var den enda i Upplands Väsby. Ytterligare ett äldre par med finsk bakgrund säger att de alltid känt sig väldigt hemma i Sigma, eftersom det finns en finsk skola och många andra finländare i närområdet. De nämner också ett berg som brukade kallas för ”Finnhill”, efter de många finländare som bodde där.

Ett par personer säger att de känner till att det finns mycket konst i området och att de tycker att det är fint. En av de intervjuade kan också peka på ett specifikt konstverk som hon uppskattar mycket. I övrigt är det få av informanterna som har lagt märke till de olika konstverken.

CITAT FRÅN INFORMANTER

”Som finländare har vi alltid känt oss väldigt välkomna här. Det finns ju en finsk skola i närheten och många andra från Finland. Det där berget brukade ju kallas för Finnhill eftersom de bodde så många där.”

”Det här var min lekplats. Då, innan de byggde, fanns det en lekplats här. Den enda i Väsby på den tiden. Så här har jag lekt mycket som barn.”

”En liten bit bort fanns ett torp som hette Sumpdisken och vi kallade hela området runt omkring för det. Men det lät väl inte tillräckligt fint. Så då gjorde de den där namntävlingen och det blev Sigma.”

”Vi var här på invigningen av centrum 1966. Oj, oj, oj, det var häftigt. Det var stort och festligt och mycket folk. Man kunde knappt komma in här. Vi fick stå i kö!”

”Va, skulle det finnas en massa konst här? Nej, det tror jag inte på.”

BÄRANDE BERÄTTELSER FÖR DET KULTURHISTORISKA VÄRDET

FÖR EN BÄTTRE FRAMTID

När Sigma-området byggdes på 1960-talet var det med framtidstro och hopp om bättre levnadsstandard för den växande befolkningen i Upplands Väsby. Redan i slutet 1970-talet genomgick området en stor förändring, där förbättrning av närmiljön var en grundsten. Under 2010-talet skedde ytterligare genomgripande förändringar av byggnaderna, samtidigt som gårdsmiljöerna rustats upp.

Såväl nybyggnationen av området, som de stora ombyggnaderna, har grundat sig på att bygga för en bättre framtid.

OMSORG

Under 1960-talet byggdes en stor mängd bostäder, med skiftande kvalitet. Byggnaderna inom nyvarande Sigma-
området gestaltades med en hög konstnärlig ambition och en omsorg om detaljer.

Den genomgripande ombyggnad som utfördes under 2010-talet utfördes med omsorg och ett värnande om byggnadernas ursprungskaraktär. Därför är ursprungliga volymer avläsbara trots påbyggnader. Samtidigt har ombyggnaderna utförts med en detaljomsorg genom att t.ex. flytta ut fönster när fasader tilläggsisolerats.

Kulturhistorisk värdering

KULTURHISTORISKT VÄRDE

GENERELLT
Det kulturhistoriska värdet är sammansatt av många olika delvärden, där alla delvärden inte har samma tyngd. De olika värdena kan förstärkas eller minskas beroende på vilka åtgärder i närområdet som sker.

MILJÖSKAPANDE VÄRDE
Sammantaget bedöms området ha ett högt miljöskapande värde. Områdets grundstruktur är väl bevarad. Samtidigt har bebyggelsen en enhetlig gestaltning vilket ger en väl sammanhållen miljö.

ARKITEKTONISKT VÄRDE
Få delar finns kvar som vittnar om den ursprungliga arkitektoniska gestaltningen. Istället utgörs det arkitektoniska värdet idag i hög grad av den gestaltning som utfördes på 2010-talet. Då ombyggnaden ligger mycket nära i tid i förhållande till när denna utredning utförs är det arkitektoniska värdet svårt att bedöma. Dock bedöms det som relativt högt med tanke på att ombyggnaden har större kvaliteter än många andra liknande ombyggnader, samt att påbyggnader förhållit sig respektfullt till ursprungsvolymerna.

KONSTNÄRLIGT VÄRDE
Även om många boende i området inte har noterat den offentliga konsten finns det inom Sigma-området en högre andel offentlig konst än i liknande områden. Konsten bedöms hålla hög kvalitet. Sammantaget medför det att området bedöms ha ett högt konstnärligt värde.

KONTINUITETSVÄRDE
Kontinuitetsvärdet kan kopplas till hur en byggnad eller miljö har använts, dvs kontinuiteten i användningen. Inom Sigma används byggnaderna för samma ändamål som då de byggdes. Det medför att området har ett mycket högt kontinuitetsvärde.

ARKITEKTURHISTORISKT VÄRDE
Arkitekten som ursprungligen ritade området, Nils Rasing, var under en tid stadsarkitekt i Upplands Väsby. Hans byggnader speglar erfarenheterna från de tidiga anställningarna hos Kooperativa förbundets arkitektkontor samt hos arkitekterna Sture Frölén och Sven Markelius. Sammantaget ger det området ett visst arkitekturhistoriskt värde.

BYGGNADSHISTORISKT VÄRDE
Området som helhet bedöms ha ett lågt byggnadshistoriskt värde på grund av de stora ombyggnaderna. Undantaget är den låga centrumbyggnaden. Som tidigt närcentrum, och idag relativt välbevarat, bedöms byggnaden ha ett betydande byggnadshistoriskt värde.

SAMHÄLLSHISTORISKT VÄRDE
Sigma-området byggdes som en del i Väsbyhems satsning kring bättre boenden. Det speglar i hög grad tidigare levnadsförhållanden, men även att faktorer inom samhället har skapat ett behov av ombyggnad. Genom att området speglar varierade levnadsförhållanden över tid bedöms det ha ett högt samhällshistoriskt värde.

AUTENTICITET
Eftersom området i hög grad präglad av sina ombyggnader är autenticiteten mycket låg.

SAMMANVÄGNING AV VÄRDEN
Värt att notera när det gäller Sigma är att det kulturhistoriska värdet inte enbart är kopplat till områdets ursprung, utan även till den genomgripande ombyggnationen som skedde på 2010-talet. Ombyggnaden är på många sätt typisk för hur så kallad miljonprogramsbebyggelse har hanterats, samtidigt håller ombyggnaden högre kvalitet än många andra liknande ombyggnader.

Området som helhet bedöms inte idag vara särskilt värdefullt, i förhållande till andra områden kan det dock komma att bedömas som särskilt värdefullt i framtiden. Dock bedöms den låga centrumbyggnaden som särskilt värdefull.

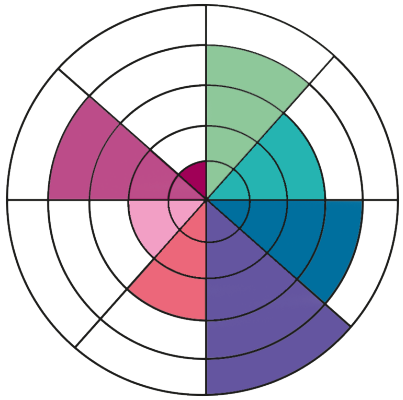

- Miljöskapande värde
- Arkitektoniskt värde
- Konstnärligt värde
- Kontinuitetsvärde
- Arkitekturhistoriskt värde
- Byggnadshistoriskt värde
- Samhällshistoriskt värde
- Autenticitet

- Upplevelsevärden
- Dokumentvärden

MÖJLIGHETERNAS RUM

I DETTA KAPITEL BESKRIVS MÖJLIGHETER ATT:

- FÖRVALTA, FÖRSTÄRKA, UTVECKLA

FÖR ALLAS TRIVSELI

Möjligheternas rum

De historiska spåren, platsernas berättelser och de karaktärsdrag som vi idag upplever i stadsmiljön bidrar till att skapa det sammantagna kulturhistoriska värdet. Genom att identifiera värdena och deras olika möjligheter att *förvaltas, förstärkas* och *utvecklas* kan strategier för transformation genereras. När kulturvärdena ses som en resurs kan de bli en positiv del i utvecklingen av såväl byggnader som områden.

MÖJLIGHETERNAS RUM

De förslag som ges på vilka delar som bör förvaltas, förstärkas och utvecklas utgår från den historiska kontexten samt det aktuella dagsläget när analysen skrivs. Förvanskning kan uppstå som resultat av både enskilda och kumulativa åtgärder. Det är därför viktigt att i en förändringsprocess analysera effekten av ett förslags enskilda och sammantagna effekter. En god regel är dock att så långt som möjligt försöka respektera ursprungliga och befintliga karaktärsdrag samt att försöka lyfta berättelserna som bygger upp det kulturhistoriska värdet.

All bebyggelse har ett kulturhistoriskt värde, men alla värden har inte samma tyngd. Ett kulturhistorisk värde utesluter därmed inte att förändringar kan ske, men förändringarna kan ha mer eller mindre inverkan beroende på förutsättningarna på den specifika platsen.

FÖRVALTA

Förvaltning innebär inte något förbud mot förändring, all bebyggelse som inte är museal måste kunna tillåtas att utvecklas. Däremot innebär förvaltning att de utpekade delarna idag berättar en stark berättelse. Förändringar bör ske med försiktighet för att inte förlora berättelsen och karaktärsdragen.

FÖRSTÄRKA

Karaktärsdrag och berättelser som har varit viktiga för områdets framväxt kan vara dolda eller otydliga. För att förstärka den historiska väven kan olika berättelser behöva lyftas.

Förstärkning av ett karaktärsdrag eller en berättelse kan ske på olika sätt, t.ex. genom aktivering av tidigare aktiva platser eller genom att tillgängliggöra berättelserna och historien genom appar.

UTVECKLA

Om tidigare karaktärsdrag och berättelser helt har gått förlorade, eller om tidigare tillägg är så dominerande att viktiga karaktärsdrag och berättelser inte går att urskilja kan platsen behöva utvecklas. Utvecklingen innebär generellt mer genomgripande förändringar än en åtgärd som är förstärkande. T.ex. kan ändringar av vägstrukturer ses som utveckling.

All stadsbebyggelse utvecklas kontinuerligt, bl.a. genom tillkommande volymer. Addering av volymer kan ske i linje med tidigare, historiska, tillägg och har då möjlighet att bli en naturlig del i stadsmiljöns utveckling. Den typen av tillkommande volymer kan stärka de kulturhistoriska värdena.

Varsamhet och förvanskning

Enligt Plan- och bygglagen (PBL) ska alla byggnader hanteras varsamt vid ändring. Byggnader samt bebyggelseområden som är särskilt värdefulla får inte förvanskas.

PBL 8 kap 13 och 17 §§

Varsamhet avser respekt för en byggnads karaktärsdrag, t.ex. dess proportioner, form, volym, material och kulör.

Boverkets Byggregler (BBR) 1:2211

Förvanskning är inte definierat som begrepp i någon lagtext, föreskrifter eller allmänna råd. Däremot finns en del rättsfall som ger vägledning om vad förvanskning innebär. Generellt kan man säga att förvanskning kan inträffa om väsentliga egenskaper går helt förlorade eller om en byggnads eller områdes genuina karaktär inte bibehålls. Förvanskningsförbudet innebär inte något förbud mot förändring.

Boverkets Kunskapsbank

Museal miljö avser byggnad eller del av byggnad med så stora kulturhistoriska värden att byggnaden i sig själv kan anses vara ett utställningsföremål.

Boverkets Byggregler (BBR) 5:821

Exempel på hur konst kan integreras i stadsmiljön . För Sigma kan enn liknande installation förstärka berättelsen kring att platsen en gång i tiden kallades för Apoteksskogen.

Förvalta, förstärka, utveckla

FÖRVALTA

- Rumsbildningarna och gårdsmiljöerna är ett av områdets bärande karaktärsdrag. Gårdarna upplevs även av många i området som en kvalitet. Det är därför en rekommendation att arbeta med förvaltning av gårdsrummen.

- Inom området finns fortfarande en större mängd ursprungliga portar och portomfattningar. De är av hög kvalitet och har blivit väl underhållna. En rekommendation är att även i framtiden förvalta dem.

- Den offentliga konsten inom Sigma-området håller ovanligt hög klass jämfört med konst från andra områden med samma ålder. Det är en stark rekommendation att konsten, såväl väggkonst som räcken, värnas och förvaltas väl.

FÖRSTÄRKA

- Den låga centrumbyggnaden har byggts om i flera omgångar men speglar ändå en viss ursprungskaraktär. Eftersom det är den enda byggnaden i området som idag speglar ursprungskaraktären är det en rekommendation att arbeta med att förstärka positiva karaktärsdrat istället för att utveckla en ny gestaltning. Att förstärka byggnadens positiva karaktärsdrag hindrar inte ombyggnader som syftar till att skapa mer gynnsamma affärslokaler.

UTVECKLA

- Få har idag kännedom om konsten i området. Genom att samarbeta med t.ex. Väsby Konsthall och anordna både utställningar och konstvandringar i det offentliga rummet kan kunskapen. Samtidigt ger en naturlig möjlighet att höja områdets upplevda status.

- Tillskapa en mötesplats inomhus för ungdomar. Eftersom karaktären i området påverkas av en känsla av otrygghet kan utrymmen som t.ex. maker space eller liknande skapa mötesplatser som olika åldersgrupper kan använda.

- Den höga centrumlamellen har i hög grad förlorat sitt uttryck. Att utveckla fasaderna för att markera Sigmas centrumdel är önskvärt.

56

Källor

LAGRUM

Plan- och bygglagen (2010:900), PBL
Miljöbalken (1998:808), MB
Kulturmiljölagen (1988:950), KML

ARKIV

Bebyggelseregistret – Riksantikvarieämbetet, https://www.bebyggelseregistret.raa.se
Fornsök - Riksantikvarieämbetet, https://app.raa.se/open/fornsok/
Lantmäteriet historiska kartor
Lantmäteristyrelsen arkiv
Upplands Väsbys kommunarkiv

TRYCKTA

Att bygga ett land-1900-talets svenska arkitektur. Red. Claes Caldenby, Arkitekturmuseet/Byggforskningsrådet 1998.
Eklund, Allan, 1924-. - Kavalkad och minnen från 35 år i kommunal tjänst : [hur Upplands Väsby kommun växte fram och utvecklades, på lokaltidningssidorna och i verkligheten] / [av Allan Eklund] ; redaktörer: Lena Nordkvist och Anita Schildt. - 1995
Ahlqvist, Lars-Göran, 1945-. - Så byggdes Väsby : en 30-årskrönika i ord och bild / Lars-Göran Ahlqvist, Lena Lönnqvist. - 1983
Nordström, Alf, 1914-1991. - En bok om Upplands Väsby / Alf Nordström, Johan Curman ; teckningar: Nils Stödberg. - 1973. - ISBN: 91-7260-002-0
Cecilia Björk, Laila Reppen, *Så byggdes staden*, Svensk byggtjänst, 2000
Sabel, Hugo, 1914-2004. - Mitt Väsby 1925-1993 / Hugo Sabel. - 2004. - ISBN: 91-88012-11-5
Storm, Roland, 1956-. - Väsby förr : en fotografisk resa hundra år tillbaka / Roland Storm.. - 2012. - ISBN: 9789188012098
Unnerbäck, Axel, Kulturhistorisk värdering av bebyggelse, Riksantikvarieämbetet, 2002

DIGITALA KÄLLOR

Boverkets checklista: https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/metoder-att-tydliggora-kulturvarden/checklista-karaktarsdrag/

Översiktsplan:
http://www.upplandsvasby.se/download/18.41400583175b5b9195a54c/1605861474421/%C3%96versiktsplan%20V%C3%A4sby%20stad%202040.pdf (2021-10-06)

Historik:
https://press.vasbyhem.se/
https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fcdn.filestackcontent.com%2Fq52HwrSTKSiVr7vkvWCY&imgrefurl=https%3A%2F%2Fpress.vasbyhem.se%2F&tbnid=BeqbV32JtJdWoM&vet=12ahUKEwjaq-Mjot_7yAhWUtSoKHTAJB4EQMygAegUIARCKAQ..i&docid=zpZkcdeSlIPo9M&w=500&h=145&q=v%C3%A4sbyhem%20logga&ved=2ahUKEwjaqMjot_7yAhWUtSoKHTAJB4EQMygAegUIARCKAQ
https://upplandsvasby.se/minisajter/vasby-entre/arkiv/nyheter/2021-06-07-vasbyhem-ger-nytt-liv-at-jarnvagsparkens-byggnader.html
https://sv.wikipedia.org/wiki/Upplands_V%C3%A4sby

http://dagensprojekt.se/punkthus-byggs-pa-hammarbyvagen-i-vasby/
https://digitaltmuseum.org/011034077159/rasing-nils-1910-1976
https://brittakarolina.com/2019/10/27/apoteksskogens-tallar/
https://www.kulturarvstockholm.se/industrihistoria/kommunernas-industrihistoria/upplands-vasby/
file:///C:/Users/91pvi/Downloads/V%C3%A5ra%20kvarter%20nr%201%202016.pdf

FIlmen om Kewe Glemnes gärning 1960-1991 i Väsby – 2013:
https://www.youtube.com/watch?v=qjQ7iJ3UqV0

Kartöversikt
https://vasbykartan.upplandsvasby.se/spatialmap?
samt Häradsekonomiska kartan från Lantmäteriets historiska kartor

Flygfoto från 1970-talet över kommunen. Stationsområdet nederst till vänster i bild och Sigmaområdet mot bildens högra övre hörn. Källa: Väsbykartan